

värske rõhk

november | 2022

80 | 3.50 €

Anna Raudsepp
Rahel Ariel Kaur
Kaarel Viljaste
Johan Haldna

intervjuu Riste Lehariga

Hildegard Reimann

Riin Maide

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

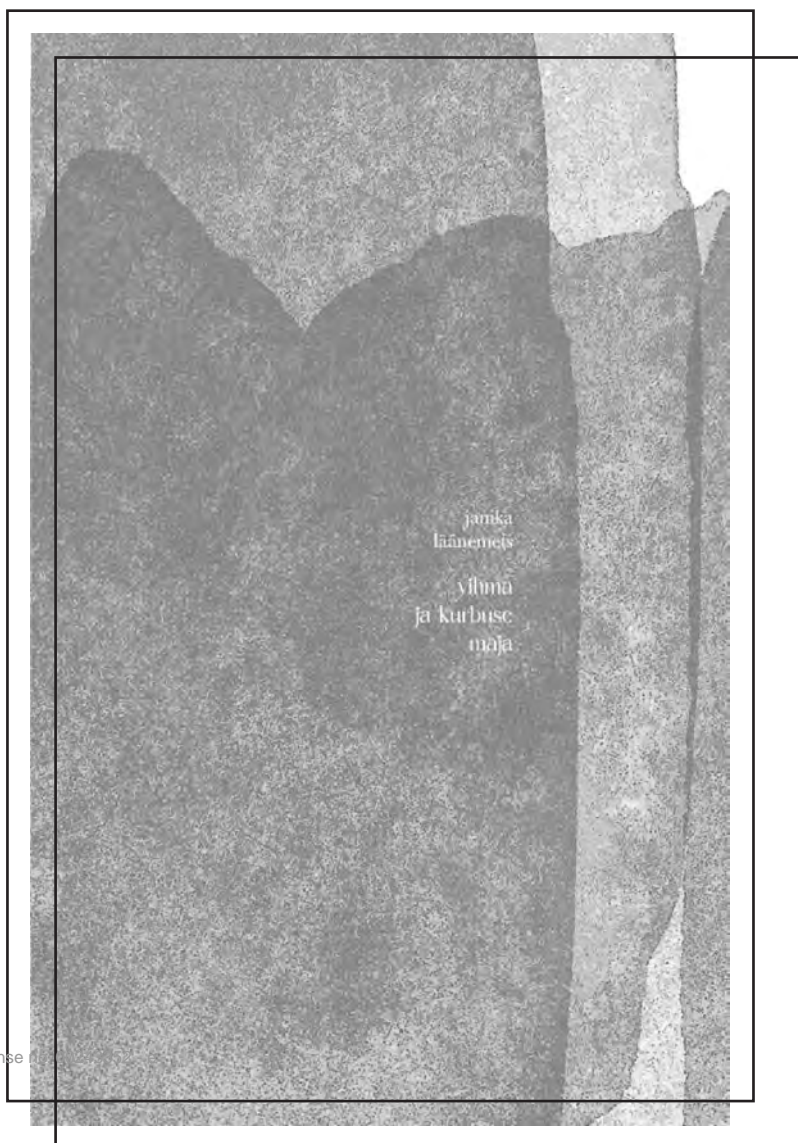
E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

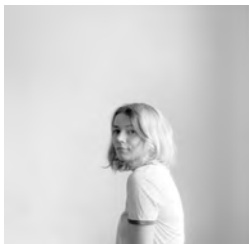
UUS RAAMAT!

Värske Raamatu sarja 31. raamatuna on ilmunud Janika Läänemetsa debüütkogu „Vihma ja kurbuse maja“, lüüriline rännak läbi kuhtuvate külade ja hõrenea metsa, lapsepõlve ja unenägude. Mitmekesisust lisavad armastuse püsimatut olemust ning minajutustaja ja religiooni keerulist suhet lahkavad luuletused, samuti mängud muinasjutu- ja muistendivormiga.

SISUKORD

- 4 Johan Haldna 17 jt luuletusi
- 10 Karin Orgulas *on sul jõudu kloppida lahti valged padjad ajada jt luuletusi
- 16 Anni Sooman Randa
- 20 Intervjuu Riste Lehariga
- 34 Aliis Aalmann *õhtul räägime natuke jt luuletusi
- 38 Anna Raudsepp Fuajeest
- 46 Lizzy Lethal LANGEV TÄHT jt luuletusi
- 52 Kaarel Viljaste päevik
- 68 Anna Mécs Banach, Tarski ja mina
- 76 Hendrik Lõpp hüljatud mõtete varjupaik jt luuletusi
- 82 Jane Leinfeld Pulvis et umbra sumus
- 86 Välgatus: Jaan Markus Jüriväli, Helena Saare
- 94 Muru Semper teatavad kalduvused jt luuletusi
- 98 Leon Hagel Kalju
- 104 Rahel Ariel Kaur Reijo Roosist
- 112 Lisanna Lajal Tõnis Vilust
- 118 Mari-Liis Mürsepp Kjell Westöst
- 124 Raamatusoovitused: Neeme Näripä

Karin Orgulas (25),
loe lühiintervjuud lk 14.

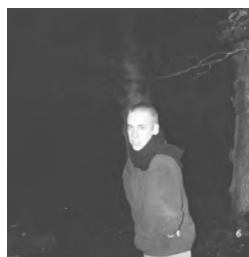

Lizzy Lethal (26):
„Pildi peal fakki näitamine lihc teeb mu näo ilusamaks. Ma ei tea kuidas see töötab!“

Muru Semper (19):
„Olen see, mida söön. Kihvad sähvataavad vaid oma ihusse. Ühesõnaga: ennasttäis.“

Jane Leinfeld (18):
„Olen kaunite kunstide ja looduse austaja. Inspiratsiooni leian ka vähehäidavatest vanamoodsatest kohvikutest ning ühistranspordist.“

Johan Haldna (23):
„Otsin Mikk Tšaškini kontakti. Kui kellelgi on, siis palun saatke johanhaldna@gmail.com. Ühtlasi, kui keegi on Veneetsias ja tahab kokku saada, võib kirjutada.“

Lisanna Lajal (23)
luges suvel veits liiga palju Vilu.

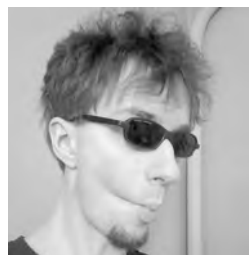
Leon Hageli (19)
huvi lugemise vastu tärkas pärast gümnaasiumi lõppu, kui kohustusliku kirjanduse asemel oli võimalik hakata ise teoseid avastama. Nüüdseks kulub tal raamatutele rohkem raha kui söögi ja elektri peale kokku. Hetkel õpib Leon Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudis prantsuse keelt ja kultuuri ning soovides puhkust akadeemiliste tekstide koostamisest, otsustas ta kätt proovida ilukirjanduses. Nõnda jõudsidki tema esimesed novellid paberile.

Aliis Aalmann (26):
„Filmirullide hind on hüppeliselt kasvanud ja varsti kaovad need vist üldse ära, aga kuidas ma siis seebikaameraga pilte teen? Ja võtan eesmärgiks lugeda uuel aastal vähemalt 27 raamatut.“

Rahel Ariel Kaur (20)
on maalt (kuid hobuseteta) mõisapreili Võrust, kelle jaoks on instagramiluule ning pesukarud sümpaatsusspektri eri otstes.

Hendrik Lõpp (28):
„Lisaks ilukirjandusele meeldib tegeleda ka bändiga nimega Koopaorav, amatöörliku filosoferimisega ja kosmosesse vaatamisega (teleskoobiga pole siiski veel eriti õnnestunud).“

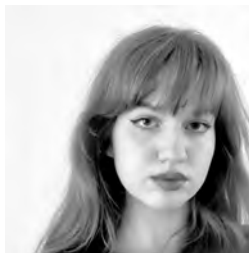
Maria Kaarep (31):
„Kasvatan last ja iseend.“

Ave Taavet (34):
„Tüviteemad: seemed, kalad, suured sõbralikud koerad, hülged, juust.“

Helena Saare (22)
tudeerib parajasti prantsuse keelt ja kirjandust, armastab suvikõrvitsaid, kreetimoosi ja koirohtu ning arvab, et me peaksime olema üksteise ja iseendaga rohkem head.

Anna Raudsepp (18)
on kütunik ja unistaja. Mõnikord ka muusik.

Hildegard Reimann (23):

„õpin etnoloogiat ja joonistan. ei ole veel päriselt puu otsast alla jõudnud.“

Jaan Markus Jüriväli (22):

„Tavaliselt, kui palutakse vabas vormis midagi kirjutada, siis ma kirjutatan haiku. Seekord ei tulnud välja. Mulle meeldib naer.“

Anni Sooman (15):

„Ühel päeval ma ärkasin ja kõik, mis ma tahtsin, oli loota inimestest parimat, sest inimesed kõik on ilusad ja head.“

Kaarel Viljaste (26),
loe lühiintervjuud lk 66.

Mari-Liis Mürsepp (31):

„Olen luuletaja, novellikirjutaja ning endine ajakirjandustudeng, kes siinses numbris just viimast külge endas taasavastab.“

Riin Maide (25)

on kunstnik, etenduskunsti entusiast ja asjaajamise asjaarmastaja. Hetkel õpib ta Eesti Kunstiakadeemias stsenograafia magistris.

1. Mihkel Rünkla (35)
õpib Tartu ülikoolis eesti ja soome-ugri keeleteadust.

2. Mihkel Rünkla (35)
on tundnud matemaatika poole vaat et erootilist tõmmet. Paraku pole MR1-l õnnestunud sel ajal õunu korjata, kui MR2 ungarlusejura tõlgib.

Anna Mécs (34)

on matemaatika- ja filoloogiaridusega ungari proosakirjanik, kellel on ilmunud kaks lühiproosakogu: „Gyerekzár“ („Lapselukk“, 2017) ja „Kapsolati hiba“ („Ühenduse viga“, 2020). Lapsena unustas ta ükskord ära, kuidas kukerpalli teha, ja veetis kogu suve seda uuesti selgeks õppides. Aga selgeks see ka sai.

Igavik. Igavik kasutab ebaausaid vahendeid, et mind hirmutada. Mitte lasta end hirmutada. Kasutada ainult käsi ja kõisi, mitte hoolida higist, mis alati vajub kaenlaaugu kaudu kõikjale. Pesta ennast ainult psühholoogiliselt. Meelerahuks. Võtta kogu oma elu kokku, toppida see selga ning seljakotti ja minema mediteerida. Nii-öelda. Nii öelda.

Mul on kohustustunne end aidata. Ma sooviksin rääkida selle sisemise põetajaga ja teda veenda, et olen terve.

Halva ilma puhul on võimalik minna ainult ühte kohta: õue. Kõik on toas, kõik otsivad defitsiiti, seda saab kõikjal otsida. See park, see pink... Kas keegi on siin varem käinud? Istuda – maitsta, seista – tunda, kõndida – kõndida minema. Ma loetlen asju ning tunnen ennast hästi.

Ma loetlen asju, mida oman, ning selle tegevuse nimi on kirjeldamine. Kirjeldada. Otsida veel asju, mida loetleda.

Must lind lendab jälle madalalt. Surm.

Must lind lendab jälle madalalt. Küll kõik on hommikuvalguses selge ja õhtupimeduses aimatav.

Teha märkmeid. Kanda kaasas
vihikut, nagu praegu. Kaks asja,
mis kirjutamist segavad, on külmus
ja pimedus. Proovida kirjutada nende
kiuste. Mõelda hiljem sipelgatest, kes
kaunistavad paberit. Vähehaaval.
Tasakesi.

Hääled, mis tulevad kaugelt. Hääled,
mille olemasolu on arvamismäng.
Aken on irvakil. Tuul vilistab aeg-
ajalt ning loob sedasi Teose.
Järk-järgult mõista keskkonda.
Järk-järgult unustada teadmised kesk-
konna kohta. Imperatiiv ehk käskiv,
nagu seadus, ei käsuta kedagi. Visklev,
karjuv, märatsev laps joob õlut
pimedas pargis. Mängida asotsiaalsust.
Asotsiaalina mängida keskklasslast.
Kesk kaski laskuda vaske. Veri ja
raud ja raske laud, rauast.
Pisik on väike ja surub mu pead
vasakule. Ma vaatan. Ma vaatan
ja näen pimedat parki – laulda
raskelt.

Jõudsin siia. Hoian kõik inimesed hääletul.
Nad on nagu mälestused nüüd. Nagu nutma
ajavad kaadrid sellest, kes oli elus, aga enam
ei ole. Ma leian maast vahel fotosid. Ma ei
oska öelda, kuidas need sinna satuvad. Pildid
noortest pimedal terrassil. Nad joovad õlut.
Pilt noorest naisest imikuga. Minu jaoks
on nad kellegi teise mälestused. Minust
saab alati teine inimene neid vaadates, selle-
võrra võin ma naeratada või nutta. Kõik need
hääletud inimesed meenutavad neid pilte.
Ja et ma unustasin midagi. Et me pidime
kokku saama. Iial enam ei rääkinud. Ma
ootan. Unustan püüda su pilgu, võõras,
kellest oleks saanud ainus oma.
Nemad on. Nemad on üksi. Mina olen ka.
Esimesest ajast, kui mind ümbritses ila. Ma
olen end mitu korda pesnud. Ma olen maga-
nud kellegi teise voodis. Ma olen maganud
metsas. See ila oli puhtus – ma pole enam
puhas. Kurgust tõuseb üles hais pärast kuu-
endat sünnipäeva. Päev, millal needsin end.
Päev, millal näitasin isale legodest ehitatud
draakonit ja jalutasin õue.
Kes see tuleb üles? Kes see kannab põlle ja
paneb kulbi lauale? Ja ma hingan põue.
Selgitan silmi, kannan kahte püksi.
Mõrvan, ei püsi püsti. Ei arva, ei luba tõusta,
ei luba minema joosta.

3

Kui elu oleks pimedas komp-
amine, siis ma ei kompaks pimedas.
Lonkamine on vanemaks saamise
märk, mida märkab nagu vaba-
duse suurenemist ühtäkki ja elama
õppides. Lugu on täis lubadusi.
Lugu on täis printsiipe ilma tegudeta
ja pisaraid ilma põhjusega. Kõik
hingab ja peegel on sile. Ma proov-
in osutada endale ja astuda
tulevikku, ma proovin jääda oma
osa juurde, ma proovin oma osa
paremini näha. Ideede valgus jätab
maha minu taha pikad varjud ja
pole lülitit ehk sulen silmad. Kingad
tooge järele, ma ootan õhtuvalgust,
et üles panna tähed ja kummardada neid.

Siin on üks naabruskond, kus on üks tänav, Pesthuislaan, mille vahetus läheduses on üks kohvik. Õhtul müüakse seal õlut. Ma ei leia iial seda kohvikut hõlpsasti ning satun segadusse mõeldes, et oli ju siin, alati oli siin ja kuhu see tänavgi on kadunud. Ja ma tahtsin alustada: ma kuulen sireene idast. See on see linn, ja tema vastand, sinine silm, valge ja iirise segu.

Ma kuulen sireene idast. Ma istun ühe teatri kõrval, inimesed räägivad näitlejatest ja ärritatud külalistest. Sireenid on ammu läinud ja mulle tuli meelde, kus pool ida on.

Vahest on 1 hetk, mil kogu linn magab.

Mina magaks ka. Siis me ei ärkaks – pole äratajat ehk vallandajat, pole kedagi, kes lapsed lasteaeda tooks, maga edasi.

Miks sa nõnda karjud täna? Miks täna on süda nii väike ja pinges nagu süsi keset mäge? Ja ongi keeruline kõike jälgida. Veel keerulisem on jälgimist hiljem kokku võtta. Õnneks mul on õpetajad – need inglid Berliini tänavatel – neil on koht, kus kohtuda, ja nad teavad, et nad iial millestki enneolematust ilma ei jää. Ja veider on see, et ma olen näinud kõike, mida näha päikese all, aga ma tahan seda kõike uuesti ja uuesti näha.

on sul jõudu kloppida lahti valged padjad ajada
niidi taha päike hoida taskus kive jätta meelde

trammiajad linnuliigid kuukraatrid eesti
keele käänded kas jaksad toita mu eest

varblasi tantsida haul surra kõikide õuna-
puude all keerutada mu juustesse lokid õhtul

taas harutada nad lahti unustada ära kõik unenäod
ja tuua koju vaid mureleid mureleid mureleid

ma sõitsin
linna äärde ja
tagasi
tee peal nägin:
kandlemeistrit ennast
karmiinleevikese laipa
iseenda peegeldust
nägin
koduhoovis maakonnaliini bussi
rohtukasvanud radu
kahtekümnet maja
koduloomi nii kasse koeri sulelisi kahte toonekurge
põlvedesse on puistatud liiva mu
käsi on hõõrutud asfaldiga
tsooru maantee ja pärna tänava vahel
nihkuvad maailmad
sest suvel on alati jahedam kui
jaanuaris
ma sõitsin linna äärde
ja mitte tagasi

kui kerged on me luud kui need
murtud pooleks puhutud tühjaks
jäetud pikkadeks aastateks tuulduma
tühjale rannale kui kerged
on me luud kasvama kokku
kui laialipillutud haprad
kuudepikkused eitused oletused
kahurikuulidena saatused kui
kerge on mul õõnsate luudega lennata
üle linna kui kerge on kui
kerged on me kõigi luud

ja saad aru minust ei jäänud midagi maha tüüne tuul ajas vaid tolmu ringi ma läksin trammile ja tramm oli puupüsti täis inimesed olid üksteise vahele kinni kiilunud silmapiiri taha kukkuv päike soojendas õhu seal sees kleepuvaks ja ma jäin võõraste inimeste külge eemaletõukavate nähtamatute niitidega kinni läbi tolmuste akende oli võimatu midagi konkreetsemat näha ja raske oli oma kohta leida nii palju inimesi ja keegi ei vaadanud mulle otsa saad aru kell oli viis ja minust ei jäänud midagi maha. mu jalad olid tulised põlved valutasiid pea kippus valutama mul oli nii halb aga ma teadsin et mul on kotis viis aastat vana tammetõru seal ühes ja samas sahtlis ja P andis mulle linnaäärsest koduaiast kaasa mõned lillakad ploomid need olid mul jakitaskus ma keerutasin neid sõrmede vahel ringi ma teadsin et nende jahustele kestadele jäävad mu sõrmedest tumedad plekid aga see mind väga ei huvitanud sest mu mõte oli mujal ja ploomid kasvavad igal aastal uuesti. mulle tundus et möödunud oli ebamäärane hulk aega ja tramm peatus ühes ja samas peatuses aina uuesti ja uuesti ja vahepeal ei suutnud ma päikest näha keegi oli roninud puiesteeäärse tamme otsa ja ma mõtlesin et küll inimestel on vedanud kujutada sa ette sellist õnne ronida teisipäeva õhtul puiesteeäärse tamme otsa ploomid käisid taskus ringi. lõpuks tulin voltas maha ja ma ei tundnud tuttavaid kohti ära aga vähemalt tunne oli õige ma mõtlesin et mis küll niimoodi saab ma olin vist midagi trammi maha unustanud edasisi mängureegleid ma ei tunne ja saad aru kellegi tšehhi kristallnõud olid mööda tänavat laiali pillutud sest kell oli viis ja tramm oli puupüsti täis

näen sind mõned korrad õhtul ja öösel unes unes unes. mul läheb meelest hommikuti üles ärgata puud liigutavad oma oksad eest et päike mulle peale paistaks kõnnin järgneval hommikul kui hägus trammipeatusest mööda teise maa keeles on lihtsam öelda et koerad jooksevad kui kuutõbised munakiviteedelt kaigub tagasi kõikide inimeste soojaks köetud naer et kas kujutad ette seda inimeste kurbust kui elati teisel pool jõge ja sildu ei osatud teha et päike loojub valele poole ja et ma olen kui portselanvaas mille igal õhtul vastu seinu kildudeks viskad

Karin Orgulas (24)

Sinu tekstid viivad lugeja ühtpidi tänapäevasesse (linna)keskkonda ja samas sirutuvad siinsest ajast-ruumist, argiloogikast väga kaugele. Kuidas sellise kirjutusviisini jõuadsid? Peegeldab see sinu mõtlemisviisi, elutaju?

mulle on alati meeldinud ajada taga mingit hoomamatu nostalgiat, mis on juba oma olemuselt hästi tunnetuslik, raskesti kirjeldatav ja igäühe jaoks erinev. kuid tihti mõned üksikud mälopildid lapsepõlvest või aastaid tagasi nähtud unenäost ilmutavad ennast suvalistel hetkedel, näiteks peale tööd turult kurke ostes, ja sellistel hetkedel võtab see spetsiifiline tunne argipäevase vormi, mida on juba kergem sõnadesse suruda. eks see tunne saadabki mind igapäevaselt varjuna ja vahepeal ole teda kergem kätte saada.

Millega tegeled, kui parasjagu ei kirjuta?

teen kõike ja mitte midagi – loen raamatuid, käin tööl, üritan parem inimene olla, satun kinno, vaatan pilvi, magan halvasti, saadan postkaarte, joonistan, tantsin ennast öödes sodiks, ostan apelsine ja unustan neid süüa. trammiga sõidan ka.

Mõni kultuurisoovitus?

soovitan kõigil und näha, käia mere ääres kooki söömas ja vaadata, mis kivide all on.

Randa

Anni Sooman

Ühel unisel suvehommikul vântan punase Merida seljas randa. Oma randa. Sinnasamma, kus ei ole helesinist vett ega valget liiva. Rand, kus vesi on tume, liiv kohati lilla ja kus on palju kive. Minu rand. Seal on kõik olemas, kõik paigas, tasakaalus. Midagi pole üle, midagi pole puudu, mitte ühtegi tunnet, hetke, sekundit. See ongi lihtsalt minu rand. Päike imbub peenikeste jugadena läbi mändide tihedate võrade ning voolab mu ninale. Tasa olles kuuleb tedretähnide kerkimist. Juba ongi esimene metsatee, teine, liivamäed ja kihutamise teelõik. Peas keerleb miljon mõtet. Armastusest, uskumisest, vaatamisest ja nägemisest, kuulmisest ja kuulamisest. Tee randa lükkab ümber kõik teooriad algusest, keskosast ja lõpust. Äärmisel juhul on sellel rajal keskosa, ent ka see on pigem kulg kui miski muu. Ma vântan, aga miski ei jää maha. Mitte ükski mõte ei maandu metsa rohelinele samblale ega laane esimeste avastajate sissetallatud tee mullastele vagudele. Mitte ükski tunne ei sula veeks ega imbu sügavale, jäisesse põhjavette, et mulle kunagi uuesti vihmana peale sadada, aurumisest rääkimata. Tihti kohtan sellel teel iseennast. Ta sõidab mulle rattaga vastu, vahel viipab muiates, harvemini isegi lehvitab, aga rääkida pole mul temaga veel õnnestunud. Tore oleks temaga muidugi vestelda, küsida, mis on elu mõte, mis õnnelikuks teeb ja muud sellist, aga küll sedagi jõuab.

Ma ei usu oma kõrvu, kui kuulen selja tagant lähenemas veel üht ratturit. Keeran pead, et võõraga kontakt luua, ma pole sugugi harjunud sellel teel kohtama kedagi peale iseenda, ja sõidan otse vastu kõvera tüvega mäнди. Löön pea ära, aga ei midagi tõsist. Ainult ehmatuse on suur. See süveneb, kui näen ratturit, kes on juba peaaegu minuni jõudnud. Ta näeb välja täpselt nagu mina. Lähemal vaatlusel muidugi mitte päris täpselt, mõned erinevused meil ikka on, ent selleks peab meid küll kõrvuti vaatama, et neid tuvastada. Ometi näib ta mulle minust palju kaunim, tema olek on väljapeetud ja õrn. Igatahes on ta mulle täiesti kättesaamatu. Kuni end püsti ajan ning kuldsete männiokaste uhkest ehtest puhtaks klopim, sõidab see tundmatu minust mööda. Tahan ta kinni püüda, mind sütitab soov teada saada, kes on see minune rattur, kes mu ees kihutab. Hüppan kiiresti rattale ja tuiskan mööda endale nii tuttavat teed võõra järel. Ja ta ju ei ole mulle tegelikult võõras. Kuidagi peab ta minuga seotud olema, ta meenutab nii väga mind, et kohe, kui mõtlemisvõime tagasi saan, hakkan ennast temaga võrdlema. Eriliste tulemusteni see muidugi ei vii. Ei oska muud teha kui talle järele vändata, nii kiiresti kui suudan. Enne kui arugi saan, sõidan ma temaga võidu. Ununeb rand ja nina paitav päike. Enam ei suuda tee randa mu mõtteid ainult mulle hoida. Nendest saavad osa ka sammal ja teerada ja põhjavesi. Suudan ainult vändata. Kihutan võõra järel ning mulle tundub, et puude sahinast kostub sosinat, mis ütleb: „Püüa ta kinni, sa pole ju temast aeglasem!“ Eks ma siis püüan. Kihutan nii kiiresti, kui see mulle üldse võimalik näib. Kõrgete määndide veel kõrgematena paistvad juured takistavad mind ja sunnivad sõitmise asemel iga kahe meetri tagant lendama või lisaks meeletule kiirustamisele ka ebakorrapärast slaalomit sõitma. Jälitatavat need juured muidugi ei paista häirivat, tema libiseb neist kerge vaevaga üle. Kuidas ta seda teeb, jääb mulle täiesti arusaamatuks, ent tunnen end saamatuna, et samamoodi ussidena väänlevatest puupaisetest üle ei liugle. Ühel hetkel taipan, et ma ei vänta enam oma randa. Tee viib kuhugi hoopis tundmatusse paika. Mind pudeneb üha enam metsa laiali, osa minust imbub veena pinnasesse, osa pudeneb mustikate vahele alusmetsa ning tükke minust jääb lihtsalt tee peale vedelema. Võõras väntab endiselt minu nägemisulatuses, kaugus meie vahel paistab püsivat sama, mis alguses. Tähendab, pean kiiremini väntama, sest kahtlemata pean ma ta kinni püüdma. Meie

võidusõit kestab kaua. Olen rammestunud ja tüdinenud, ent peatuda ei saa. Peab ainult lootma, et ka võõras peagi väsib ja peatub. Ometi ei paista mulle meeletuna näiv kiirus teda sugugi kõigutavat. Ta selg on endiselt sirge ja juuksed lehvivad tuules. Neiu paistab teadvat, kuhu ta läheb, tema kindel sõit meenutab mulle mind ennast, oma randa sõidan ju samamoodi. Rattur, keda ma veel peaaegu üldse ei tunnegi, tekitab minus imetlust ja aupaklikkust. Tema kättesaamatu käitumine sunnib mind tundma, et talle järele jõudmine avab mulle kõik maailma ukSED, aknad ja katuseluugid. Lisan kiirust ja kuigi mu silm ei tuvasta, et võõras sama oleks teinud, ei õnnestu mul talle lähemale jõuda. Enne kui arugi saan, hakkab päike loojuma ja mets muutub süngemaks. Tean, et isegi kui kohe otsa ringi keeraksin ja tulnud teed naaseksin, ei õnnestuks mul ennast metsa külmast rüpest kokku korjata. Mis mul muud üle jääb kui teda usaldada ja tema järel veel sügavamale uinunud laane põue kihutada. See pole mulle tegelikult eriti raske. See usaldamine, ma mõtlen. Olgugi et ma võõrast midagi ei tea, usaldan teda kerge vaevaga täiesti pimesi. Teaks ma vaid ise, miks. Minu parim pakkumine on, et meie sarnane välimus tekitab minus sümpaatiat. Pealegi pidime vähemalt mingi osa sõitma sama teed, kui meil nii juhuslikult kohtuda õnnestus – seega pidi ta metsa tundma. Igal juhul väntan oma otsuses kahtlemata tundmatu ratturi jälgedes. Taipan ühel hetkel, et pole terve maratonina näiva teekonna jooksul kordagi kohanud iseennast vastu tulemas. Kus metsasügavustes tema veel ekselda võib, ma ei tea, ent südames loodan, et ta on jõudnud minu randa. Millegipärast on mul seda raske uskuda. Mu jälitatab mind juba korduvalt märganud ning mulle tundub, et valmistan talle pahameelt – kui ta taha vaatab ja minu poole kiikab, hakkab ta palju kiiremini sõitma. Ma ei tea enam, mida teha. Võõras näib mulle kõige targem, kõige kaunim, kõige armastusväärsem inimene, keda eales kohanud olen, ent tema jälitamine on toonud mind külma metsasügavusse, kuhu ma juba peaaegu laiali olen lagunenu. Ma ei oska paremat teha kui seisma jääda ja jahedale samblavaibale istuda. Läbi okste tähti vaadates langevad mu palgele mõned pisarad. Mulle meenub minu rand, kuhu ma teel olin, mis mulle alati rõõmu ja hingerahu pakkus ja mille ma kerge vaevaga ühe köitva võõra vastu vahetasin. Miks? Sest see võõras näis mulle parema variandina minust endast. Nagu oleks keegi minust kõik vead välja raputanud ja

siis mu ratta selga istutanud. Vähe ma ei taha siis veatut ennast kohata. Istun ja poetan samblale pisaraid. Ehk istutab keegi siia kunagi oma unistused ja minu pisaravesi aitab neil suureks ja lopsakaks kasvada. Ehk on seda keegi juba enne mind teinud. Varsti märkan, et võõras on asunud tagasi väntama. Ta läheneb mulle võrdlemisi rahulikul kiirusel. See üllatab mind, varem ta ju, vastupidi, põgenes mu eest. Kui neiu juba peaaegu minuni on jõudnud, jään teda vaatama, ma tunnen ta ära. See on mu õde, kes mult nüüd küsib, miks ma nutan ja miks ma tema järel randa kihutan. Ma ei oska vastata.

RAJA KÕRVAL KÕNDIJA

Intervjuu Riste Lehariga

Ave Taavet

Selle aasta alguses ilmus **Riste Lehari** esikkogu „Kafe“, mille isiklikest, sügavalt läbitunnetatud ja poeetilise sulega kirja pandud lühilugudest kumab ühe sooja siseilma valgust. **Ave Taavet** püüdis neist akendest pisut sisse piiluda ning põneva raamatu autorit paremini tundma õppida. Kohtumine leidis aset Nõmmel, Riste kodu ülekasvanud tagahoovis, kus kirjutasime Merekvikesi ja küpsiseid ning vestlesime unenägudest, ujumisest ja – otse loomulikult – kirjandusest!

License no. 00243352 - e

Fotod: Maria Kaarep

Su lugudes on olulisel kohal ruumitunnetus. Isegi sedavõrd, et tegevuspaik omandab sageli tegelase mõõtmed. Kust sa ise pärit oled? Milline oli su lapsepõlv?

Ma olen pärit Tallinnast ja õppisin Kopli kunstikoolis. Mu lapsepõlve meeldejäävamad hetked on aga veedetud Muhumaal, kus meie perel on metsa sees elektrita majapidamine. See on minu jaoks üks väga eriline koht. Veetsin seal suviti pikalt aega oma vanaemaga, kes on hariduselt keskkonnaestetik ja töötas EKAs õppejõuna. Muuhulgas oli ta suur Merleau-Ponty fänn, ilmselt immutas ta mind seal looduse keskel oma teadmistega. Olin tema esimene lapselaps ja tervelt kaheksa aastat ka ainus, nii et tal oli minu jaoks palju aega ja tähelepanu.

Kelleks sa lapsena saada tahtsid?

(*Naerab.*) Poemüüjaks. Ja siis koristajaks. Aga mingi hetk ma tahtsin ikkagi kirjanikuks saada. Ma ei tea, kust see soov tuli. Mäletan, et nägin mingit pilti, kus Hemingway tõmbab oma kirjutusmasina taga sigarillot ja rüüpub kalvadost. See tundus kuidagi romantiline ja *cool*.

Kas sa nende Hemingway piltidega seoses hakkasidki kirjutama?

Ei, see juhtus juba varem. Kuna ma olin Muhumaal kogu aeg vanaemaga ninapidi koos ja tema pidas seal kroonikat, siis hakkasin mina ka juba hästi väiksena tähtsaid asju üles kirjutama. Muhus oli palju aega, et lihtsalt lugeda ja looduse keskel olla. Kirjutasin päevikusse üles oma mured ja „tähtsad asjad“ ning niimoodi leidsid need lahenduse.¹ Oma esimesed raamatud kirjutasin ka Muhumaal, illustreerisin ise. Vanaema köitis lehed kokku ja toimetas. Need olid multikatest, muinasjuttudest ja seebikatest inspireeritud segased armastus- ja seikluslood, mille peategelased olid loomad. Ühe loo nimi on „Prügimäe kass ja lossi-kass“, mis räägib erinevat sotsiaalset päritolu kasside vahelisest armastusest.

1 Katkendeid Riste Muhu-päevikutest võib leida Värske Rõhu 2021. aasta novembrinumbrist.

Mida see vanaema kroonika endast kujutas?

Oh, seal olid päevasündmused ja loodusvaatlused. Näiteks, et nägime täna haigruid või pesime pesu või käisime maasikal. See, et nägime rebast, oli ka oluline päevasündmus.

Absoluutselt! Siiamaani on... Milliste raamatute saatel sa üles kasvasid?

Jens Sigsgaardi „Palle üksinda maailmas“ ning Avo Paistiku „Klaabu, Nipi ja ahne kala“ tulevad esimestena meelde. Vist sellepärast, et need olid nii õudsed! Ahne kala muutis ju kogu aeg oma suurust, kui sa lehte keerasid! Ühel pildil oli ta teiste tegelastega võrreldes hästi suur ja siis jälle hästi väike. Hirmus!

Töötasid pikalt Tartu Uues Teatris, mis on üks väga loomingu- ja andeküllane paik. Mida see periood sulle tähendab?

Tegelikult läksin ma alguses hoopis Tartu Elektriteatrisse vabatahtlikuks. See tegutses siis Uue Teatriga samades ruumides. Pisut hiljem leidsin end siis juba teatrist. See oli hästi-hästi äge (aga ka väsitav) periood, täis õhinapõhist tegutsemist ja pinget. Pidevalt toimus midagi uut ja põnevat. Uues Teatris õppisin ma ennast rohkem tundma ja see oli loovusele viljakas pinnas.

Nimetaksin mitmeid sinu proosapalu „seisundikirjanduseks“. Need on väga intiimsed, sisekaemuslikud, tugevalt läbi tunnetatud palad, kus konkreetne algus- ja lõpupunkt on pigem teisejärgulised. Räägi pisut oma kirjutamismeetoditest.

Kirjutamiseks on vaja üksindust. Alguses ma kogun lauseid, muljeid, mõtteid ja tundeid, mis jäävad kuklasse tiksuma. Ja mingi hetk ma tunnen enda sees ära, et pinge nendes on nii suureks kasvanud, et pean selle kuidagi ära lahendama. Ja siis ma lihtsalt lasen lool ise lahti rulluda.

Kas sa pöördud nende juurde veel tagasi või jäävad nad enam-vähem selliseks, nagu alguses kirja sai?

Ma pöördun ikka korduvalt tagasi. Kirjutamine on minu jaoks hästi mitmefaasiline. Alguses ma ei mõtlegi vormile, panen lihtsalt kirja, mis minu seest välja tahab tulla. Ma ei mõtle ei loogikale ega lugejale. Siis jätan selle marineeruma. Hiljem võtan teksti veel korduvalt uuesti ette. Iga järgmine faas on pisut mõistuspärasem.

Marineerimisaeg on minu jaoks hästi oluline.

Kui palju on sul aega, et ilukirjandust lugeda?

Ma loen hästi palju! Minu arust ei saagi kirjutada, kui sa ei loe, sest sõnad saavad lihtsalt otsa. Loen isegi pakendite pealt asju – mõtlen sõnastuse rütmi peale –, loen silte, kõike-kõike!

Kuidas kõige selle juures jõuda oma stiilini?

Jah, see on keeruline küsimus. Kui keegi on mind mõne muu kirjanikuga võrrelnud, siis olen teadlikult tema teoste lugemisest loobunud. Aga teisalt, kui kellegi looming on sinuses ikka sügava jälje jätnud, siis – üldse tahtmata teda kopeerida – jõuab see kuidagi ka sinu teostesse. Püüan lihtsalt võimalikult mitmekesiseid tekste lugeda. Kindlasti ei inspireeri mind ainult kirjandus, vaid ka muusika, lavastused, filmid ja kujutatav kunst. Ehkki nendegi aluseks on sageli mingid lood või müüdid. Ehk olen kõige rohkem impulsse saanud mittetekstuaalsest kunstist. Või siis lihtsalt elust.

Sinu lugude korduvad sümbolid on uni, unenäolisus ja vesi. Tavaelu ja fantaasiamaailm on nagu Möbiuse leht. Milline on sinu suhe unega?

Uni ja vesi on hästi-hästi lohutavad. Ma magan hästi palju. Ma *armastan* magamist! Ja ma joon hästi palju vett... Kirjanduses võimaldavad vesi ja unenäod mingit totaalselt teistsugust kogemust. Nad on hästi head, lohutavad, mõnusad asjad. Ja ma soovin, et neid oleks minu päris elus alati nii palju, kui praegu on.

Kas uni on sinu jaoks reaalsuse pikendus või hoopis vastupidi?

See võib olla reaalsuse pikendus, aga ka koht, kust leida huvitavaid infokilde, vastuseid ja kujundeid. Ma lähen unne

justkui suplema. See on nagu suur teadvuse meri: ühest küljest hästi varjatud ja personaalne, teisest küljest ühendab uni sind kollektiivse teadvusega. Mulle meeldib tuua sealt fragmente siia poole. Mul on põnev unemaailm ja tundub, et mingid kogemused, mida ma sealt saan, mõjutavad ka mu reaalsust siin. Tahan unenägusid mäletada ning kui ma näen või kogen midagi eriti võimsat, siis katsun seda kuidagi talletada.

Näiteks oli mul hiljuti mõjuv unenägu hiigelsuurest helesinisest hobusest. Järgmisel päeval otsisin internetist pilte, panin need kokku ning taaslõin sarnase hobuse ja maastiku. Ma tahtsin, et see, mis minu psüühes oli oluline kogemus, säiliks, justkui oleks mul sellest hetkest foto.

Paar päeva tagasi nägin üht õudset unenägu, kus lendasin pimedas ja muudkui korrutasin ühte ja sama lauset, aga mu hääl kõlas hästi madalalt. Siis ärkasin üles, aga see lause kummitas mind edasi. Tegin selle lause ja atmosfääriga väikese muusikalise salvestuse. Mida rohkem tähelepanu unenägudele pöörata, seda rohkem saad nendest aru ning nad hakkavad sinuga teistmoodi rääkima. See aitab endaga kontaktis olla.

Esitlusel mainisid, et „Kafe“ alternatiivpealkirjana oli kaalumisel ka „Nähtamatud“. Sama nime kannab üks keskseid lugusid jutukogumikus. Kes on nähtamatud?

Mitte *kes* on nähtamatud, vaid *mis* on nähtamatud. Nähtamatud on kohad, kuhu sa sukeldud, et minna otsima Kafet.

Räägi pisut „Kafe“ visuaalist. See on samuti pisut unenäoline – piltides on palju juhuslikkust, aga ka kummastavat detailsust. Kuidas selline kujundus sündis?

Ma olen kujundusega väga rahul. Meil oli Liisa Maria Murdveega väga hea klapp ja ma jätsin talle vabad käed. Soovisin ainult, et raamatus ei oleks väga konkreetseid, defineerivaid kujutisi, mis on vist nende lugude puhul mõistetav. Siis hakkas Liisa lustima ja tuligi välja selline kujundus – mitmeti vaadeldavad pildid, mille peal silm puhkab. Mulle meeldib ka kortsus hõbepaberi kujutis kaantel, mis meenutab šokolaadi või kohvipakki ja kutsub raamatut nautima.

Töötad „tavaelus“ *copywriter*’ina. Kui erinev on tunnus- ja reklaamtekstide kirjutamine ilukirjanduse loomisest?

Need on *täiesti* erinevad maailmad. Enda kirjutiste ees ma ei vastuta, ma võin minna, kuhu tahan, ja teha, mida tahan. Mul ei ole eesmärki. See on täis teadmatust ja vabadust. *Copywriter*’i töö on just vastupidine – hästi paika sätitud, kaalutletud, kontrollitud. Ma pean arvestama ka kellegi teisega – kes on mu klient ja milline on tema sihtgrupp. Ja sellel tekstil on alati eesmärk.

Protsess ja eesmärk on neil kahel kirjutuslaadil sootuks erinevad. Aga muidugi on ka sarnasusi. Ikka on vaja teatavat inkubatsiooniperioodi ja reklaaminduses töötamine on aidanud mul ka enda asju kiiremini kirja saada.

Kas oled kogunud kirjutamisblokki? Kuidas sellest üle saada?

Jaa, ma kogesin seda siis, kui tekkis selline tunne, et varsti on ilmselt raamat koos, aga midagi oli veel puudu. Mind segas see mõte, et raamat *peab* valmis saama, ja ma ei suutnud tükk aega midagi kirjutada. Mitte miski, mida ma kirjutasin, ei meeldinud mulle. Sellepärast see raamatu väljaandmine ka venis. Eesmärgistatus segas. Aga lõpuks sain ma sellest niimoodi üle, et ma *lihtsalt* unustasin selle raamatu ära! Ja siis sündiski viimane lugu, nimilugu, „Kafe“.

2 Maarja Kangro,
Mart Kangur,
Hasso Krull,
Peeter Laurits,
Peeter Sauter.
„Meie
kafkanemine“ –
Franz Kafka,
„Aruanne
akadeemiale“,
Loomingu
Raamatukogu
kuld Sari, 2022,
lk 82.

Kuidas on lood sinu „sisemise kriitikuga“? Kas koostöö temaga on heas tasakaalus või kipub ta sind pigem liiga palju tagasi hoidma?

See on üks ebatervislik armastuse ja vihkamise piiril olev suhe. Vahel ma kirjutatan midagi, mis algul tundub täitsa hea, aga üle lugedes mõtlen, et see on ju kõige hullem asi, mida keegi üldse kunagi on kirjutanud! Minu suhe tekstidega muutub kogu aeg.

„Kafet“ lugedes tulid maailmakirjandusest korduvalt pähe paralleelid Kafkaga – samasugused painajalikud ja arusaamatud olukorrad, pidev lävel viibimine ja ebamäärasus. Hiljuti Loomingu Raamatukogu kuldsarjas (taas)ilmunud Kafka kogumiku „Aruanne akadeemiale“ järelsõnas kirjutab Mart Kangur, et „lävel olemine on radikaalsem kui jäämine lävest siia poole või minemine sinnapoole“². Sinugi lugedes võlub

mind see kõikjal valitsev liminaalsuse tunne. Oled sa midagi välja jätnud – kas su tegelastel on üldse konkreetseid sihtpunkte, väljundid, lõpplahendused? Või vastab see, mida lugeja raamatust leiab – see kummaline kahevahelolek – su enese sisemisele teelolekule?

Ilmselt on see mingi minule omane korduv seisund, kuhu ma ikka ja jälle satun. Võib-olla viin end vahel sinna ka meelega. Esiteks sellepärast, et see on mulle tuttav. Teiseks see, et kuigi piiripealsus on mingil määral häiriv, on selles teistmoodi elusolek ja potentsiaal.

Mida kirjutamisprotsess sulle pakub?

See on mõtestamise, salvestamise ja analüüsimise viis. Ma ei taha kasutada sellist sõna nagu „teraapia“, aga mingil määral aitab kirjutamine enesega hakkama saada. Ma võtan mingi mõtte või tunde, mis mind häirib, justkui enda küljest ära. Vaatlen seda distantsilt ning loon selle ümber uue konteksti. Eks lugudes on kõik need asjad muidugi võimendatud.

Kirjutamine on turvaline ruum. Minu kirjutistesse saab peitu pugeda, aga ma tegelen seal turvalises ruumis ikkagi sotsiaalsete teemadega – üksildus, vägivald, seksuaalsus, kliimakriis, suhtlemisraskused, keerulised emotsioonid...

Kirjelda pisut oma ideaalset lugejat. Kuidas võiks sinu tekstide salamaailmale läheneda?

Empaatiselt. Ma väga austan seda, kui inimesed oskavad kirjanduse ja kunsti kõigile vormidele läheneda empaatiselt, kaasa mõelda ja tunda. Kirjutamise lõpufaasis lisan teksti veel enda jaoks olulisi salajasi viiteid. Ideaalne lugeja viitsib muukida. Isegi kui ta neid samamoodi lahti ei mõtesta.

Kui see üks lõpuks avaneb, siis ei peagi see ju lugejat samasse tuppä viima, kus sina viibisid... Millise teksti lugemist sa ise naudid?

Eelistan tumedaid tekste. Mulle väga meeldivad näiteks Bohumil Hrabal ja Jean-Paul Sartre. Kui ma tunnen, et autor on julge ja aus, siis ma naudin seda. Pigem häirivad mind poosid. Kui ma ei kannata kirjutaja *poosi*, siis mulle ei meeldi ka tema tekst.

Kas tekstide avaldamine nõuab kirjutajalt teatavat eneseületust?

Alguses nõudis. Praegu mõjub see, et ma saan mingile keerulisele asjale uue kindla kuju anda, pigem vabastavalt. Ja minajutustaja ei võrdu minu endaga. See on ikkagi kirjandus, kus on kasutatud ülepaisutamist, kokkusulatamist, fantaasiat. Ma ei pea ka kõikide oma tegelastega nõustuma.

Milline on su suhe Anna Haavaga? (Anna Haava on Riste neljajalgne sõber, kes parasjagu mändide vahel ringi lippab ja poolkatkist jalgpalli röömuga taga ajab.)

See suhe on viimasel ajal muutunud tugevamaks. Koera nimeks sai Anna Haava sellepärast, et ta on Havanna koer. Iseloomu poolest on ta vist Anna Haava vastand – ta on hästi röömus, hästi seltskondlik, ta ei kirjuta mitte midagi. (*Naerab.*) Ja ta on hästi sportlik ka.

Pärast seda, kui me selle koera võtsime ja ta oli nime saanud, siis ma olen kuidagi rohkem Anna Haava luulet märganud, näiteks lauludes „Mu süda usub õnne“ ja „Las jääda nii, kuis oli...“.

Elame kummalisel ajal, kus reaalsus on totaalselt ümber kujunenemas ja tulevik teadmata. „Kafe“ esitlus toimus üks päev enne Ukraina sõja algust. Kas kunst päästab maailma?

Kindlasti päästab. Lood päästavad maailma. Kirjandus ei kao mitte kunagi mitte kuhugi.

Kuhu edasi? Kas jätkad kirjutamisega?

Eesmärk mõjub mulle halvasti. (*Naerab.*) Mulle meeldib mitte teada, mida tulevik toob. Kui keegi uurib, kas mul on hetkel midagi töös, siis ma tahaksin pigem eitavalt vastata. Aga jah, töotan praegu ühe pikema tekstifaili kallal, mida ma regulaarselt täiendan ja mille valmimise eeltingimuseks on aja möödumine. Lisaks mõned lõpetamata lühemad jutud, fragmendid.

AGA ma oleksin täiesti rahul ka sellega, kui ma mitte kunagi enam mitte midagi ei avalda. Eesmärgistatus rikub kirjutamisröömu minu jaoks kuidagi ära.

Mis muidu? Kuidas ennast turgutad ja milles peitub sinu jaoks maailma armsus?

Mul on kaks väga armsat elukaaslast. Üks on koer, teine on inimene. (*Naerab.*) Mulle meeldib siin metslinnas elada. Mulle meeldib rahulik elu. Aga kui tunnen, et läheb jälle liiga muga-vaks, siis muutun hoopis rahutuks ja hakkan otsima midagi põnevamat. Seepärast meeldib mulle uusi asju proovida – mind turgutab, kui saan ennast millegi uue ja ebamugavaga ehmatada. Ilmselt see ongi seesama vahealades kolamas käimine.

Aliis Aalmann

õhtul räägime natuke
kohtadest mis
kandnud me samme
aegadest mis
kulutanud karedad kaldad
äkilised ääred. sõnad nagu
taevast alla laskuv vihm
vaikuse kipitavale kõrbele
vallide vahele pausidena
mahub maa lõhn
hingame sood ja samblike niiskust
veel metsad mühisevad kuid
kraavidest on kustunud vesi
mäletad
siin võpsikus kunagi kasvasid
kullerkupukarid millel vestluse laev
pidama jäi. lapsena hiirekõrv hambus
kondasin nüüd neid radu pole
maitsen mälestuse naadiõisi. rebin
kroonlehed vestluse salatikaussi
kõneleme veidi paigust
mille liiva ja lõõska kannab kevadine tuul
mille niite põimib varasügisene hommik
tühjaks söödud marjapõõsastele. künnivaresed
kõrgumas kaskede kimbus, pilk
lahkuvatel kurgedel
igal mälestusel oma ämblik

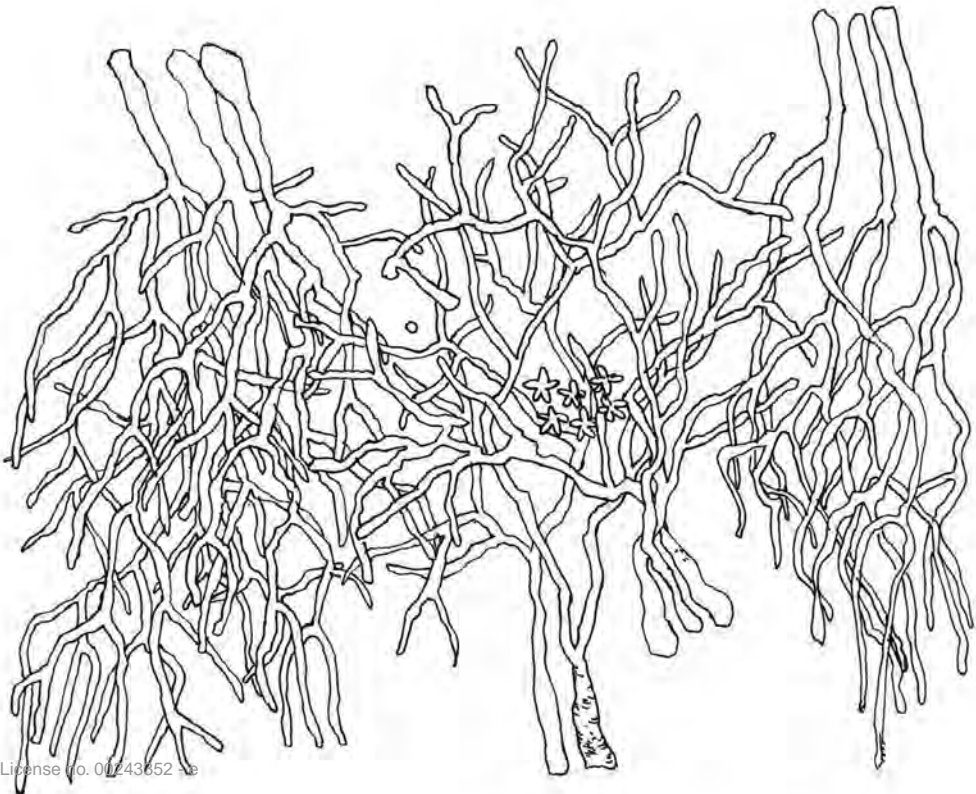

taevas küpseb
kuu kahvatu õun
kuplade ja kraatritega
koorin ta toorest nahka
mahl pritsib tähtedeks
taeva lõikelauale
limpsin öökastet keelel
sinisünkjas hõrgutis
säramas kui hall ja härmatis

tuleval tunnil
kuraditunnil
tõmbub üks õunapool punastavaks poolikuks
teine liibub pimeduse siidkangasse
ütleva mida varjutab kuu
mis maitsega ta liha
kuldrenett antoonovka
tõuseb rongaparv nurmenukumerelt
lendavad luiged üle luhasoo
maitsema öö naeratavat varju
nõrguvat taevatõrva mille tindiga
võõpan kaevanduse kohale
nahkhiiredki

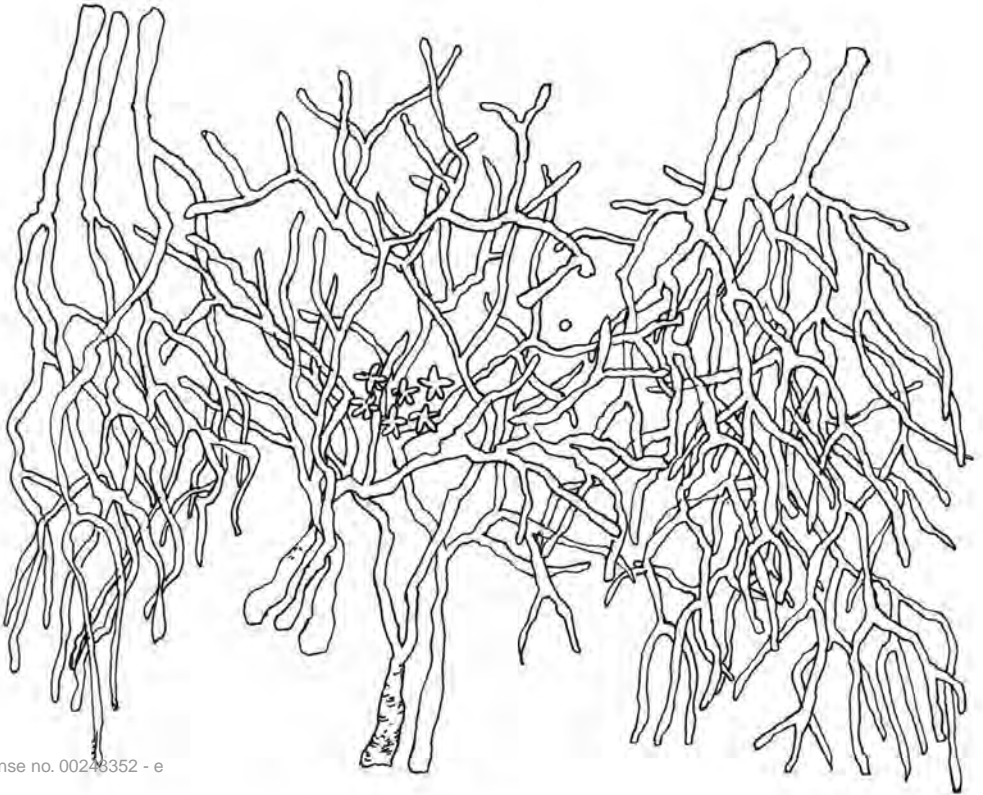

puistan seemned
luitunud aegade kukruist
me tallatud radadele
kasvatama sinililli. venitama
võhumõõku. puistan
käbid ja tõrud ja vahtraninad
voolima järgnevaid hetki
võrsu väätidest võradeks. kandma
me rukkisinist taevast hoidma
nurmenuku hõõguvat horisonti

selles elu sogases supis
legendide leemes mida lürbid
on kulda ja antiikset tõde
tuhk põlenud papüürusest ja
kõrbenud pärgamendi lehka
vanad lõngad sõlmin
katkenud niidid põimin
lase sõrmed üle sõlmede
üle nõövide ja helmeste
ja loe me lugu
ei jää muud kui
puru ja pilge ürgpürees
kuid mäleta juua ka
elu mageveekogu

Fuajest

Anna Raudsepp

29. detsember

Ruumis oli hämar.

Istusin võidunud rohelise sametkattega pingil ja pidin seal ootama veel võrdlemisi kaua ja üksikult. Jälgisin seltskonda, keda eraldas minust osaliselt klaassein. Õnneks seisid nad kõik enam-vähem ukse lähedal. Vaid mõne leti juures seisja kuulmiseks pidin vahepeal ebamugavalt ette nõjatuma ja kaela õieli ajama. Öhtu edenedes tuli seda üha harvemini teha, kuna seal jõid noored näitlejad ja teatritudengid, kes kippusid promilli mõjul oma vastomandatud vokaalset võimekust demonstreerima.

Nad naersid täiel häälel, kehad vappumas, odavad joogid üle klaasiservade loksumas. Nad rääkisid ja vehkisid, nii et üks vaene kelner sai kõnni pealt hea obaduse vastu õlavart. Peosaalist leti juurde naastes piidles ta süüdlast tusase pilguga, aga too ei saanud midagi aru. Tema imiteeris parasjagu üht õppejõudu, ninal kelleltki laenatud prillid ja seljas pukilt krabatud nahktagi, mille omanikku kusagil ei paistnud.

„No mida te tõllerdate siin?!“ räuskas heleda peaga poiss, täishäälikuid venitades. Ta vaarus raskel sammul ühe neiu juurde, kes oli teda terve öhtu aina kasvava uudishimuga jälginud.

Väledalt tüdruku taha astudes krabas poiss tema piha käte vahele ja surus oma alakeha vastu tüdruku tagumikku. Tüdruk tõi kuuldavale kiljatuse.

„Või peame Lauraga poosid ette näitama?!“ käratas poiss ja puhkes seejärel kohe meeletult itsitama.

Naerukihin levis läbi sõpruskonna. Mõni pealtnägija tegi korraks suured silmad ja tembeldas poisi riigi kulul elavaks puugihakatiseks.

Pikk antiloobi näoga mees ukse kõrval mühatas ja vangutas pead, kuni poiss taamal oma etteastet jätkas.

„Ei, ma räägin,“ tuli mees tagasi pooleli jäänud vestluse juurde, hoides peos tühja veiniklaasi, „mõnikord tuleb usaldada ikkagi autorit. Ei tasu –“

„No, aga,“ katkestas Antiloopi üks hilises keskeas naine, kes kandis väga kirjut salli, „ega me siis Shakespeare'i puhul ei saagi ju kindlad olla, mille kirjutas tema ise omaenda käega. Ei – usaldada originaali ja igasugust uudist laita on mõttetu, et anda tekstile mingigi löögivõimalus praeguses tundetuks muutunud –“

„Vabandage,“ sõnas kelner, kui ta nende vahelt läbi sööstis, käes kandik mitme purunenud veiniklaasiga. Ta astus läbi ukseava koridori, kus istusin mina, ja kadus siis tagauksest prügikonteinerite juurde. Uks jäi paokile. Hoovas külma õhku. Mõne aja pärast järgnes talle musta kilekotiga tüdruk. See kelner mulle täitsa meeldis. Siuke noorem tüüp, väga püüdlik ja väle. Vahepeal saabus ta fuajeesse kohtadest, kus ei pidanuks olema ust, ja see tegi tema jälgimise küllaltki meelelahutuslikuks. Ootasin juba põnevusega tema naasmist, kuna olin kindel, et sellest samast tagauksest ta uuesti ei ilmu. Koukisin kotist nüri pliiatsi ja pisekese nahkkaantega märkmiku. 29. detsembri all olid juba kirjas üksikud tähelepanekud tänasest etendusest, tudengitest ja uksekõrvasest seltskonnast. Lisasin sinna *Bobby* – nii ma seda kelnerit nimetasin.

Too tüdruk ja Bobby asusid seal prügikonteinerite juures midagi rääkima, ilmselt tegid suitsu nagu kõik siin. Polnud vahet, kas sa töötasid siinse rahvaga füüsilises või vaimses läheduses, suitsetasid sa ikka. Ainult mina ei suitsetanud. Aga ega ma ju ei töötanud ka. Üritasin vahelduseks kuulatada, mida nad arutavad. Kõrvus tuikas tantsumuusika tümps, aga mõni repliik õnnestus tõmbetuulest kinni püüda.

Bobby naeris. „Ei käi.“

„Miks siis?“

„Ai noh, ma saan aru, et kultuur ja *whatever* ja väga tore, a ma saan tunni pealt neli viiskend, no *come on...* ja ma ei saa nagunii midagi aru.“

„Me käisime klassiga „Hamletit“ vaatamas. Mu meelest oli äge. A no me saime tasuta.“

Seepeale lõi tõmbetuul tagaukse kinni. Minu tähelepanu püüdsid peosaalist fuajeesse astunud kujud, väiksem ees, suurem järel. Nad vaidlesid millegi üle. Väiksem oli naine ja tegi kätega järske liigutusi, mis mõjusid kumiseva *techno*-muusika taustal kui ebaõnnestunud tants. Suurem oli kogukas nahktaxis mees ja vastukaaluks naise teravusele iseloomustas nii tema žeste, hoiakut kui ka välimust siirupise massina laialivalguv ümarus. Kui ta midagi ütleva hakkas, tõusid esmalt tema heledad kulmud hallikal näonahal. Siis liikus pea ettepoole ja huuled tõmbusid prunti. Viimaks suutis ta pikaldaselt kuuldavale tuua, mida parasjagu soovis. Naine ohkas, võttis kotist muljutud paki sigarette ja tippis esiuksest lumisesse õhe. Mantlit ega mütsi ta kaasa ei võtnud.

Mees tammus baarileti juurde ja tellis endale klaasi viskit või midagi muud, mida viskiklaasis serveeriti. Leti ees lõbutsevad noored tervitasid meest aupaklikult ja jäid vait. Õppejõudu matkinud noormees ajas laenatud tagi seljast.

Kui mees oli oma klaasist kaks korralikku sõõmu võtnud, ühines ta uksekõrvaste keskealiste seltskonnaga. Antiloop tervitas teda kramplikult naeratusena, kirju salliga daam noogutas viisakalt ja kaks meest, kes olid närbuva potipalmi varjus seni märkamatusena püsinud, ütlesid paar head sõna.

Enne kui keegi jõudis vestlusega taas algust teha, kilkas üks: „Oi, väga hea, et sa siin oled, Otto - August ja Marian just väitlesid siin Shakespeare'i üle, ja me mõtlesime -“

„Eh, ei, ei... pärast seda viimast „Hamletit“ ei taha ma Shakespeare'iga enam mingitki tegemist teha. Tuletab ainult meelde, kui pekkis see kõik omadega on...“

Naise silmad lõid särava.

„Aga, Otto, me just rääkisime sellest, mina arvan küll -“

„Professor Lips!“ hõikas blond poiss leti äärest.

Otto pööras end aeglaselt ringi...

Kas tõesti on tema seesama Otto Lips? Üks vähestest eesti

lavastajatest, keda need tõeliselt kultuursed ringkonnad veel austusväärseks peavad... See, kes pole veel alla andnud? Võibolla on, ma ei tea, mida mina üldse tean, aga igatahes on ta suutnud lavastada ainult kriitikutele. Ja mängida ainult kriitikutele. Nendele üksikutele, kes meil on, nendele, kes on midagi õppinud ka, kes midagi teatrist jagavad... Mitte kunagi publikule – ei provintsi publikule, kes kohtleb teatrit kui sanatooriumi; ei pealinna snoobidele, keda annab kõigele vaatamata tuntud nimedega ära osta; ei mässumeelsetele tudengitele, keda võib kõita šokeerivate stseenidega, riigilipu põletamise või kehalise alastusega; ega minusugustele, milline iganes ma ka poleks. Ei. Otto oli leidnud oma vaatajaskonna ja selle moodustasid eksklusiivselt need, kes teda hinnata oskasid. Aimasin, et eks olen teda kindlasti teatrit küllastades näinud, kuid ei teadnud ju, milline ta välja näeb. Mu isa, kes on samuti teatritegelane ja mind sageli etendustele viis, oli kord ebamääraselt viibanud, et näed, seal on see Lips. Aga ma polnud mõiganud, kellele ta täpselt osutab. Oleksin võinud internetist pildi otsida, aga polnud kunagi mahti. Ma ei pidanud seda tähtsaks. Seda suurem oli mu üllatus ja rõõm, kui teda viimaks ometi nägin. Ta täidlane, habetunud ja tubakast tahmunud nägu oli ühe õige piinatud kunstniku nägu, mida austasid veel isegi need, kes söandasid end nimetada uueks, tõeliselt sõltumatuks põlvkonnaks. See nägu oli omaette arhetüüp...

Blond poiss hoidis väljasirutatud käes pimestavalt kiirgavat telefoni. Lips ei osanud algul midagi arvata. Vahtis korra poissi ja tema sõpru. Kõik jõllitasid professorit vastu. Vaikisid. Ka Antiloobi seltskond näis korruga kartvat ilma Ottota midagi kosta. Ega nad ei näinud, mis ekraanil oli. Ometi peegeldus nende kõigi silmist kogemus, mis neid vaikima sundis. Otto kohmitses tagi taskust välja väikesed raamita prillid ja asetas need ninale.

„Meie ajastu nooreks klassikaks võiks pidada iga analoogi sellele edukale, publikut köitvale lavastusele, mis kutsub teatrisse noori ja pakub samaaegselt vaimselt rikka elamuse ka kogenud vaatajale...“ mõmises ta silmi kissitades. „Ja mis asi see siis on?“

„Nüüdissepa arvustus viimasele „Hamletile“!“

Otto suunurka tabas tõmblus. Ta libistas telefoni higisest pihust tagasi poisile.

„Või nii... Ah et viimane „Hamlet“ on noor klassika...“

Mütsatus. Klirin.

Keegi oli vastu klaasseina koperdanud. Oranž valgus, mis nüüd vähe erksamalt põles, jooksis mööda kitsast möra laiali. Ma poleks uskunud, et see tekkis alles siis, kui üks nendest vaikesetest palmi taha peitunud meestest vastu seina kukkus. Ju ma polnud seda lihtsalt varem märganud.

Silmapilguga oli möödunud pool tundi ja selle aja jooksul oli iga fuajees seisva või lihtsalt ringi töllerdava inimese vaimu halvanud kas joove või mingit sorti humanitaaride massipsüühoo, mis sundis kunstihinged vanusest ja soost olenemata oma arvamusi vagale akadeemikule mitte kuigi kombekohaselt üle ruumi lõugama. Piirid seltskondade vahel olid hägustunud ning muuhulgas oli vestlusesse astunud ka tüdruk, kellega Bobby ennist suitsu tegi. Vaatamata valdavale kaosele, mida kandsid endas valjud, kraaklevad hääled, võis asjaosaliste liikumises täheldada tantsulist dünaamikat – varasema eraldatuse olid kõrvaldanud üksikud sammud mõttekaaslaste suunas. Kui kõlas sobimatu väide, kaugeneti taas. Mõni nõjatus ettepoole, et rõhutada oma ülemvõimu, mõni taandus häirimatult.

Stseen. Fuajee baariga

„Täiesti haige! Postimees lubab ka kõike avaldada, oleks siis vähemalt –“

„Avaldada kõige staažikamat kaasaegset kriitikut! Mingi dokument muide ei ole esmatähtis, et osata midagi teatri kohta öelda ja selle olemasolu ei taga, et sa midagi ka öelda oskad!“

„Ja-jah, tänapäeval on ikka jube hea, igal lollil on platvorm, igal lollil on sõnaõigus...“

„Ja kultuur hääbub nangunii, hea, kui meil üleüldse keegi on, kes käib ja kirjutab.“

„Või on siis nõukatsensuuri tagasi vaja? Kui oleks nii nagu omal ajal, ei oleks see lavastus, see tõlgendus üleüldse teatrisse jõudnud!“

„Viimane „Hamlet“ oli ausalt esimene etendus, mis mulle realselt meeldis, see polnud igav! Ma ei tea, ma ei oleks viitsinud küll seal passida, kui –“

„Muidugi, kui sa kunagi teatris ei käi! Okei, *sorry*, aga lavastaja ei saa ju lavastada neile, kes teatris ei käi, *it makes no fucking*

„Selline tüüpiliselt postmodernistlik lähenemine ei panusta praeguse teatrimaastiku arengusse, sest praegune publik nõuab kas rangust või täielikku äärmust – esimest neist on võimalik mingil määral praeguse kunstiga siduda, aga kui söandada end siduda selle teise variandiga, peab arvestama õhkõrna piiriga, mis jookseb kunsti ja raha –“

„Me oleme kõik vist unustanud, et Sirbi arvustust pole veel üldse ilmunud! Vaidlemine on täiesti mõttetu.“

„Nüüdissepa Facebooki-lehel on rohkem jälgijaid kui Sirbil tellijaid.“

Kõige enam üllatas mind see, et terve debati vältel oli Otto Lips vaevu suud paotanud. Et olin kuulnud hirmutavaid lugusid mehe temperamendist, ei mõjunud tema vaikus usutavalt. Võibolla võimendasid mu edasist kogemust pelgalt emotsioonid ja kujutlusvõime, aga kui mu kõrvad mind ei petnud, valjenesid hääled igast küljest – tagauks kriiksus tõmbetuules, tümps peosaalist tõusis kõrvulukustavaks ja surus end fuajeeliste kõneste vahele. Kogu rahvas oli kobaras koos ja karjus, nagu jaksas. Otto seisis vaikides, küljega klaasseina poole, nii umbes meetri kaugusel. Nägin, kuidas tema õlad iga raske hingetõmbega peaaegu kõrvuni tõusid ja siis taas langesid. Tema pilk näis klaasistunud. Sõrmed pigistasid viskiklaasi nii tugevalt, et nukid tõmbusid valgeks. Ta püsis vait.

„Nii et te jääte ikka kindlaks arvamusele, et viimane „Hamlet“ on ebaõnnestunud?!“

„Jah! Jään. Andke andeks, aga kasvõi lugupidamisest Shakespeare'i vastu ei poolda ma sellist teksti väänamist, see on alandus!“

„Ah jaa – millest seal veel teksti oli laenatud? „Antonius ja Kleopatra“, „Othello“, „Romeo ja Julia“ ... paar sonetti, eks?“

„Minu meelest oli see õige valik.“

„Absurd! Terve lavastus oli täis ebavajalikke võtteid, millega sisu rõhutada – muusika iga lause juures, vilkuv valgus, videolõigud, pöördlava... teksti ilu oli juba niigi summutatud ja siis veel see sogamine...“

„Noh, vähemalt oskavad lapsed nüüd lugemiskontrollides rääkida Ophelia sõbrast Mercutiost...“

„Otto! No mida sina selle peale ütled, ah?!“

„Otto! No mida sa vahid, ütle nüüd ka midagi!“ käsutas

Antiloop teeseldud muhedusega, mille taha üritas meeleheitlikult

peita pahameelt Mariani vastu, kes viimase pooltunni jooksul tuli hingeliselt „Hamletit“ kaitsnud oli. Seltskonda imbus särisev vaikus.

„... Noh, professor Lips?“

Otto hingas sisse ja välja. Õlad kerkisid ja langesid. Tõusid kulmud hallikal näonahal. Siis liikus pea natuke ettepoole. Aga suu asemel liikus hoopis käsi, seesama, mis hoidis klaasi.

Ma sulgesin silmad. Seekord tõepoolest vaid sekundiks.

Mütsatus. Klirin. Ahhetus.

Kui taas silmad avasin, märkasin kõigepealt üht sätendavat piiska oma kinganinal. Pilku aeglaselt üles vedades teadvustasin, mis oli juhtunud. Põrandat katsid klaasikillud, suured ja väikesed, ja heledad piisad. Seina läbis ühe väikese mõra asemel lugematu arv sügavaid vagusid. Õigemini olid seinaraami küljes vaid sakilised klaasiservad... Otto oli oma viskiklaasi läbi seina virutanud. Tänu taevale polnud killud minu pingini ulatunud. Tundsin vajadust hingeldada, aga kõik vahtisid mind. Või minu suunas. Vististi vaatasid nad seina või põrandat, kõike seda, mis oli kildude alla mattunud.

Otto aga astus kahe suure sammuga baarileti juurde, võttis taskust kaks rahatähte, lõi need letile ja lahkus. Mütsi ega mantlit ta kaasa ei võtnud.

Kusagilt nurga tagant kõlas kahtlaselt vali kummitalla kriuk-satus, millele järgnesid tõtlikud sammud. Saabus Bobby, kes kangestus täpselt minu ees, või õigemini klaasseina löödud augu ees.

„Mis siin juhtus?!“

Antiloop ohkas. Kätt loiult taskusse pistes keeras ta ülakeha Bobby poole ja ühmas: „Ah... nagu ikka... Otto hakkas märatsema.“

LANGEV TÄHT

taevas langeb täht
ju siis proovin
sydamest ilusat soovin
täht saadab mu vittu ja lendab edasi

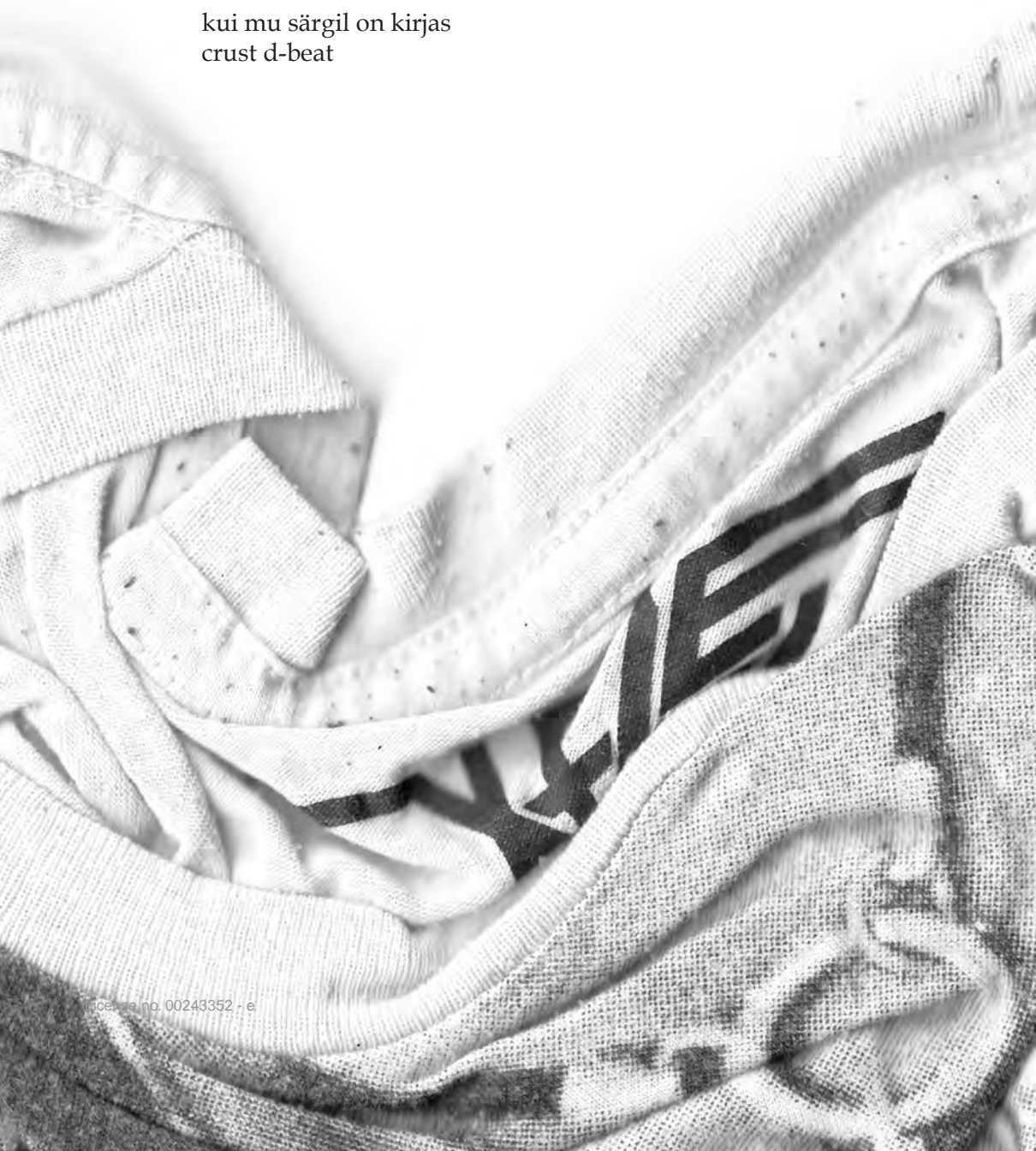
Lizzy Lethal

DEKA SÄRK

meeldib leida ennast
hängimas kultuursete inimestega
peenetil maitsetel targutamas

kui mu särgil on kirjas
crust d-beat

MA ALATI NAERATAN KAAMERASSE

ei saa õigel ajal ylesse
unisena vihane, tydimusest pahane
keskmisest raskema jalaga
naeratasin laagnal kaamerasse

keskmisest raskema jalaga
kõigist olen ees
bemmijuhil taga on kindlasti
uhkusest silmad vees

mõtlen kuhu on kadunud see tunne
kui ärevusest kõhus keeb
kui olen just teinud midagi valesti
pahandust palju, põlvini sita sees

häbi on aga ei tunne
ei jäägi muud kui lihtsalt
naeratada kaamerasse.
kaua kannatab muretseda?

VALEVORST

tead mis teed homme?
vaatad silma ja naeratad
sa naeratad ja noogutad
noogutad ja valetad
valetad aga kindlasti naerata ka

proovi peeglis järgi
noh?
suu nurgad tõsta ylesse
noh??
mis on nyyd?

mis on???

PIHTAS, PÕHJAS

mu elu on exceli tabelis
tahad proovime plaanide tegemist
mängime laevade pommitamist

„tsau! oleks vaja üks siuke asi...“

A1 - pihtas.

„homme kell kaks seminar...“

A2 - pihtas.

„peaks vist sööma ka vahepeal“

A3 - pihtas, põhjas.

„aga millal sa arvad et sa saaksid selle valmis?“

ma ei tee sulle yhtegi lubadust, kallis.

mu juuksed lähevad juba halliks.

laskudes rohkem kummargile

jääks ma lausa sandiks.

„lähme jooma?“

E5 - sorry, töö! kuni hilja.

„kõige parem ja tähtsam pidu su elus“

F5 - sorry, ju siis jään ilma...

„issand kui tore oli! aitäh kõigile kes tulid! maagiline! kõik täht-
sad inimesed olid siin, ja ma ei unusta kunagi seda unenäolist
õhtut!!!“

...

G5 - :;)

PÄEVIK

Kaarel Viljaste

29. septembril

Morning Glory Coffeeshop Berliin

Uuh, porgandikook. See on ikka parim. Aga see eksemplar siin on selline armas pläust, mille sa esimeste küpsetamiste aegu kokku keerad: riivid porxxi natuke liiga suure riiviga, unustad, et küpsetuspulber tuleb enne ja-huga segada, lisad glasuurile kahe teelusika asemel kaks supilusikatäit sidrunimahla jne. Ja see, mis lõpuks ahjust väljub, on üllatavalt ontliku välimusega, maitse aga... noh, ütleme, et hu-vi-tav. Nagu pidu käiks suus. Nagu kannaksid lemmiksärki ja millegipärast kaenla alt sügeleb, aga põhjust ei leia, ükskõik, mitu korda särki pahu-pidi keerad. Kergelt ebamugav, veider, mitte päris õige. Ei tunne koogi maitset, vaid kõigi koostisosade maitset eraldi. Aga toorelt. Millegipärast tundub, nagu selle kõige taga oleks David Lynch.

Ja kohv? Võtsin sel korral mandlipiimaga, mis on juba tavapärasest erinev, aga asi pole selles. Vesine. Lahja. Liiga palju vett ja liiga vähe kohvi. Nagu Karlova Kohv, kui nad oleksid ära unustanud, kuidas kohvi valmistada.

1. oktoobril

Gut Gezogen Berliin

Ometi üks asjalik kohv. Kõik on tasakaalus: kangus, täidlus, rammusus, hapusus, magusus, merevahust läki-läki pead ehtimas.

Kaneelirull maitstes pigem nii, nagu ma kunagi ette kujutasin, et võiksid maitsta liivakoogid, mis ma lasteaias tegin. Mhmmm, Rõngu Liivapagar. Mekk on kuivapoolne, kuid teatud väheldane ja end harva ilmutav karamellitsoon seal siiski on. Midagi sellist, mida kohtasin aastate eest Hiiumaal Käina Konsumi iirisesõõrikute näol. Enam neid sealt ei saa, mitte kuskilt ei saa. Pood kolis ja sõõrikud koondati.

Psühhogeograafiast. Kohvik asub keldris, selle ees tänaval on mõned laudad, kõik erinevad. Meister Gambsi toolid ümbritsevad Starogradi kojamehe elutoalaua. Üks komplekt on ostetud IKEAst. Üks laud on tuletõrjehüdrant, naftatünnidest toolid ümber. Neljanda komplekti moodustavad istumisaluseks koolitatud lõikelaud ja sovetlik taburet. Siseruumide kohta ei oska ma öelda muud, kui et paratamatult kipub seal peale tunne, nagu Taavi Eelmaa kutsuks mind kohe tangot tantsima.

12. oktoobril

Bistrou 8 Vinohrady Praha

Sööme Helenaga *brunch'i* ja mõtleme, et varsti läheb pime-daks, pikad hommikud on ikka salakavalad. Kui konnotatsioonid sõnaga „bistrou“ pole puhtamate ja meeldivamate killast (ütlemes, on lihtsalt sardellilõhnalised), siis see koht on isegi ontlik.

Koogitükk on suurem kui mu pea. Õnneks on tegu Joosep Tootsi vaimusünnitise: rosinaid, pähkleid ja muid pudinaid noaotsaga taga ajama ei pea. On olemas puhas maitse, selline digitaalne, eks, ja on sinne maitse – täielik filmilindifestival –, mis on soe, pudrunes ja päris, ümmargune, täisväärtuslik, *full-bodied*, *well-rounded* ning igasse suunurka jõudev.

Tšehhidel on küll mingi värk kreemide ja soustidega, eriti võiga, selles mõttes on bistrou aus nimi igale siinsele asutusele, ka juuksurile ja ujulale. Eile söödud sushis oli raudselt võid, pitsal olid reaalsed õlilombid ja praegusestki võileivast jääb pool taldrikule. Mõnes kohas on kohvi või maitsega. Kui iga Berliini klubiürituse kirjelduses seisab „we celebrate cultural and sexual diversity“, siis tšehhi köök *celebrates the diversity of butter*. Imselt rändab sulavõi ka otse veeni. Maslenitsa iga päev, *боже мой*.

Õnneks on selle konkreetse kohviga siiski paremini. Joogi soe kvintessents nagu kargaks keelele ja suulakke, ma tunnen seda jõudu. Sõõm liigub veenvalt läbi taju, maitse on äärmiselt stabiilne, miski ei jää segaseks, midagi pole vajaka, midagi ei jää üle. Lõpuakordides hajub mekk ühtlaselt ja suus säilib ülev meeleolu.

13. oktoobril

The Bowl Praha

Pidin söömisel pausi tegema, sest ma hakkasin nutma. Ma kogen ülimat õndsust, mis võib inimest toidu söömisel valata. Totaalne kogemus, mis lööb matsuga hinge kinni ja kõditab hanesulega põlveõndlaid. Ülev silmapilk. Oh õnnis hetk, oh viibi veel! Ma süün parimat porgandikooki oma elus. See on üks neid piiride nihutamise hetki – koht, kust pole tagasiteed, pärast mida on kogu eelnev kogemustepaigas teise väärtusega, kergelt, vaid karva võrra tuhmim ning samaväärse emotsiooni saamine on sedavõrd keerulisem. Kõiki järgmisi kooke mõõdetakse selle etaloni järgi ning nad leitakse olevat puudulikud. Mul on natuke kahju, et maitseisin seda kooki säärases varajases elustaadiumis, õrnal elukevadel, sest kogu ülejäänud teel surmani on nüüd vähem ruumi võrratuks lummuseks. See on järjekordne samm lähemale elu ammendumisele, pärast mida on tühjus, entroopia.

Filigraanselt peenes biskviidis on poolikud kreeka pähklid, mis teevad lisaks maitsele ka konsistentsiga imesid ning tasakaalustavad oma robustsusega õrna tsitrusehõrku toorjuustukreemi. Tunda on idamaist vürtsi, õrna jõuluhõngu, nagu oleks koostisosad kokku toonud kolm tarka, kes öötaeva säravate tähtede järgi navigeerides end siia Praha nurgatagusesse kohvikusse vedasid. Viirukiks kogu selle kulla ja mürri juures on kookoselaastud ja granaatõunaseemned. Aga kõige selle ees tuleb alla andnult tõdeda, et ei, „sõnad ei suuda midagi kirjeldada, ajavad asja kuidagi ära,“ nagu ütles mu kallid sõber Nele. Saab vaid kogeda.

14. oktoobril

Cafe Hrnek Praha

Kui ma kohvikutele mõtlen, siis teatud moel on tegu justkui maiustustega. Selliste suurte magusate ruumidega, kuhu saad sisse minna, kus on turvaline, kus leidub kindel linn ja varjupaik. Selline Willy Wonka värk. Kasvõi seesama Hrnek: seintelt pudeneb glasuuri ja põrandale langeb peen suhkrutolm. Mõnus.

Siinne õunakook on nii tubli 4+, nii normaalne ning täiesti ja absoluutselt meeldejäätatu maitsega, et lihtsalt libiseb hammaste vahelt minema. Üdini iseloomutu. Aga hetkeks käib küll.

Cappuccino on vahune, õkva paksu vammuse all, nagu sinne õlugi. Ma vaevalt leian oamärjukese üles, aga kui see õnnestub, siis on see tõepoolest rasvane. Kohvi ja piima mekk peaaegu nagu kohtuks, sirutaks teineteisele käegi, aga sõrmeotsad ometi ei puutu. Nagu sirged, mis igavesti lähenevad, kuid iialgi ei lõiku.

Pealegi, miks pole teised kohvijoogid mungaordude järgi nimetatud? Kuhu jäävad tsistertsused, dominikaanid, frantsiskaanid? ... ну, так много потенциал!

4. novembril

Fili Café Freiburg

Kohv on taas vahe ja mahe korraga, mekid on lahutatud, kuid järgivad sama trajektoori – nagu need ebatõenäoliste korrelatsioonide graafikud, *à la* USA riiklik juustutarbimine ja lahutused Maine'i osariigis. Vektorid on samasuunalised, malelaud peegeldub, maitse riimub! Pärast kohvi jääb tassi interjööri voorderdama ühtlane vahuvaip, mis justkui hoiaks keraamikat viimse hetkeni soojas. Nele mu kõrval lõpetas just labakinda kudumise.

Kohalikuks koogiks on *Torta della nonna* (vanaema kook) – sidruni-keedukreemiga pirukas, mida katab ühtlane paks tuhksuhkrukiht. Kreemi mekk on mahedam versioon kunagi Eestis müügil olnud sidruni-pumati-kommidest, mille müügilt kadumine on 20. sajandi suurim geopoliitiline katastroof. Väga kalkuleeritud pirukas, nagu oleksid selle valmistanud Šveitsi nunnad: seline hillitsetud, kena, sujuvalt mõnus, *smooth and groove* ilma *groove*'ita. Spice Girlsi vastand. Ei ole nunnad hoos, on ilma hoota.

17. detsembril

Landeau Chocolate Café Lissabon

Siinset šokolaadikooki kirjeldas The New York Times kui „suus sulavat fantastikat“. Kohvik, pean ütlema, on meeldejääv: meretemaatika nagu Wes Andersoni käe alt, õige koguse tumeda puitmööbliga, et jätaks autentse mulje. Mulje vanusest, väljapeetusest ja usaldusväärsusel. Nagu silt „aastast 1806“, eks ole. Usutav. Aga tulles tagasi koogi juurde, siis see tõesti sulab. Sulab parasjagu, aga kakaopulbrikiht sunnib ettevaatlikult mäluma, et seda endale mitte kopsu tõmmata, mis muudab söömise pehmelt öeldes vaevaliseks. Nagu prooviks varakevadel rahvast mobiliseerida, et neid soist maad kündma sundida. Ühesõnaga, väga eluohtlik kook. Aga muidu kena. Kakaoga on üle valatud ka kohv, mis annab sellele iseäraliku ülbe mõrkjuse. No tore, aga kaugeltki mitte „fantastika“, eks ole. Kes seal Timesis küll töötavad?

13. jaanuaril

Winterfeldt Schokoladen Berliin

See kohvik meeldib mulle väga-väga-väga-väga-väga. Vaadake, on päevakohvikud ja on õhtukohvikud. Mandli koogipood Tartus on puhastverd päevakas, suisa hommiku poole kaldu, ikka nii, et käid põgusalt läbi ja poputad end kiirelt. Wernerisse lähed jälle terveks õhtuks istuma, teed tööd, loed, kirjutad, naudid ja lahkud kella kümne ajal. Siinne kohvik on viimase sarnane, aga nõjatub veel enamgi öö suunas. Mil moel? Siin on pime. Ja see on teadupärast ühe kohviku või baari olulisim omadus – säilima peab mingi privaatsus, salaseltslase tunne.

Koht on oma elu sügisaastates, siin on üle sajandi vanad paljaks lihvitud ukсед, rosetid laes, kääksuvad põrandad, baroksed riulid ja vitriinid ning suure liiliamustriga maalitud seinad. Lisaks on siin õiged nõud: vanaema portselan, daamilikult väärikas ja õrn. Laudu on vähe ja kitsus tekitab intiimsuse. Ja ma tunnen, et siin on *see* olemas. Koha vaim. Mingi energia, mis elab ja pakub seltsi. Isegi üksi olles tundub, nagu koht oleks rahvast täis. Ajalugu on kohal. Ainult lauad kerivad oma modernsusega veidi hoogu maha. Siin istumine on omamoodi kultuurielamus – on nii palju, mida tunnetada. Raamatu avamine oleks liiast. Sellist kohvikut ei saa teha. Ta kujuneb juhuslikult, kuni ühel päeval avastad, et ta on olemas.

20. jaanuaril

Kaffeehaus Lübeck Lübeck

Kõrvitsasupp on sama plass kui see kuradi Põhja-Saksa ilm. Ja see on juba päris kuradi plass.

Olete tundnud seda peenema kohvi maitset, eks. Kergelt hapuka mekiga, innukas, aga mitte pealetükkiv, mis laheneb joomise ajal ühtlaselt ning jätab keele alla igavese järelmaitse? Aga siis on veel meistrikläss, vanemohvitser, kõrgem auaste, kes seda eelmist kohvi käsutab ning on igas mõttes üle. Kelles on kõik omadused justkui võimendunud, kuid auväärset ja suursugust moel. Tegude pole uusrikkaga, kes üritab muljet avaldada ja piinlikult üle paneb. Oi ei. Ei-ei. See on kohv, mis toob maitse nagu kuldkaandikule kohale ning vaid kutsub endast osa saama. Esimese sõõmu järel mõtlen järele, kas sain üldse kohvi, sest mekk on niivõrd eksootiline. Rösti hõng jätab tunde, nagu oleksin sumedal maiõhtul teinud kohviubadest lõket ning nuusutaksin järgmisel hommikul oma jakki. See on midagi enam kui „meeldiv lõhn“ – see on meemäär, tundmus, silmapilk. Tekkiva mälestuse lõhn. Kohv ja piim ei segune hetkekski päriselt, vaid põimuvad imeliselt, kord on üks esil, kord teine, ning maitset vilguvad nagu „Gimme! Gimme! Gimme!“ algusakordid. See on empiiriline kommipood. See on laitmatult juhitud maitsekontsert mu suus, kus helilooja, dirigent ja orkester sulavad üheks ning komponeerimine ja esitus leiavad aset samal hetkel. See on väikmale kümne kilomeetri kõrgusel 1000 kilomeetrit tunnis! See on tuumaplahvatus. See on HEA! KOHV! Ja nüüd! Ovatsioonid.

Lõpuks on *lemon curd* ka *lemon'*i maitsev. Siin majas (kus elas tõenäoliselt juba piiskop Alberti isa) juba sidruniga ei koonerdata.

24. jaanuaril

Café Blaumond Berliin

Intensivo. Vat see on *intensivo*. Nagu malakaga lajatakse. Otse roostene järelmaitse, kergelt grillitud kastanite poole kaldu. Ühesõnaga, nagu raudlatiga... Maitse on nii reaalne, nii käegakatsutav, nagu saaks ma selle niitipidi suust välja tõmmata ja lauale rulli keerata. Mekk liigub küll piiri peal, kõrghetkedel on see napilt liigõhuke, aga säilitab tasakaalu. See muudab kogemuse puhtaks. Alasti maitse. Aga nagu ei ole ka. On selline puhastes riides talupoja maitse, mis sooritab laheda liu särtsumäe otsast pastelsetesse voodilinadesse. Nagu keegi annaks hammaste plagisedes vastu lõugu, aga teeks kohe pai, öeldes „Mauu!“. Alguses on „Ich will“ ja pärast on „Aadama itk“. Alguses on vana-aastaõhtu ja pärast suur reede. Alguses on metamfetamiin ja pärast kompvek „Miisu“. Nagu hammustaks jäist kaktust, mis sulab ema tehtud kakaoks.

Piim ja kohv on maagiliselt ühtinud nagu kokkulepitud abielu poole sajandi möödudes. Nagu lõpuks oleks kohtunud peatamatu jõud ja liikumatu objekt. „Ebony and ivory live together in perfect harmony...“ nagu käivad laulusõnad.

Kohvik näeb välja, nagu keegi oleks murdnud sisse Elva Valgesse Baari ning geriljasisekujundust teinud. Tunne on äärmiselt tänapäevane ehk lootusetult minevikumaiguline. Antsla kohtub Dennis Rodmaniga. Kuldse WC-nurga kohal on kartulikorv ja kuivanud lilled, läikiv flamingo vaatab tõtt mingite juurikatega ning vineerist lauad sobivad vastupandamatult suureks maalritööks kasutatud vana redeliga. Ja üllataval kombel kattub seinal olev staatiline kellaaeg 4:44 silmapaistvalt kohviku tundelise temporaalsusega. See pole ei õhtu-ega hommikukohvik. Selleks on ta vastavalt liiga energiline ning samal ajal uinutav. Kohe saaks nagu töölt lahti, aga midagi peaks veel ära tegema, nagu oleks pühapäevaõhtu või viimased minutid veepargis, nagu hilisõhtune bussisõit, kui metsa tagant hakkavad paistma tuttava linna tuled. Juba mängib „Closing time“... ja ongi aeg.

28. jaanuaril

Pööriöö
Tartu

Vahel on piim ja kohv eraldiseisvad entiteedid. Vahel on nad läbipõimunud: proovides maitseid eristada, satub kord üks, kord teine esile, nii et mõttesse tulevad vanaema kaltsuvaibad, mis polnud kaltsudest, vaid kilekotidest tehtud. Ja siis on see kolmas variant, selline, kus maitseid on absoluutselt eristamatud. Nagu päriselt oleks see vedelik otse lehma udarast tulnud. Oleks nagu suur suutäis... miskit, mingit vahtu, kõik on sulanud pehmeks ja ühtlaseks, kuid mittemidagiütlevaks massiks. Pole huvitavat teekonda, pole eel-, põhi- ega järelmaitset. Väga anti-BDSM. Väga *vanilla*. Igati süütu. Nagu malbe talleke vetsupaberis mängimas. Nagu Volli ja Neeme. Nagu ilma triipudeta kask ja võiga mannapuder. Lihtsalt üdini mammu.

Kaarel Viljaste (26)

Banach, Tarski ja mina

Anna Mécs

ungari keelest Mihkel Rünkla

Mu ema arvates suhtuvad mehed naistesse nagu oma elukutse objekti: insenerile on naine keskmiselt keerukas masin, meditsiinigeneetikule aga kahejalgne soodumuste maatriks. Mu ema oli ajakirjanik, seetõttu armastas ta köitvaid lihtsustusi ning suhtus meestesse kui lugudesse.

Tema üks munasari ei näidanud mingitki elumärki, teine veel vaevu hingitses. Nii harrastas ta kaitsmata vahekordi, uurivale ajakirjanikule kohaselt, nagu ta ütles, kondoom on ju eraldav kelme, mis asja tuumani jõudmist takistab. Mulle korrati ikka, et minu eostamine oli matemaatiline ime. „Üldse mitte võimatu sündmus, aga selline, mille tõenäosus on null,“ tavatses mu isa öelda, ja tal tuli selgitada taipamatule kuulajaskonnale, et võimatu on see, et kolmest konnast neli on rohelised, kuid mitte see, et tabame märklaual mingit kindlat punkti. Tabamise tõenäosus on null, aga see ei ole võimatu. „Minul see õnnestus,“ lisas ta pisut vallatu naeratusega, kuid see naeratus väljendas ennemini vaat et erootilist tõmmet matemaatika poole kui mehelikku uhkust.

Mu ema ja isa said tuttavaks kaheksakümne kuuendal aastal ühel pörandaaluste peol. Isa peaaegu kiilas peanupp paistis paljude habemike ning lopsakate juustega maailmaparandajate seas poolhämamas hästi silma. Ta oli teistmoodi äbarik

kui tema humanitaaridest kaaslased, tema ümmargused prillid ei olnud mingid fillisõõrid, vaid korrapärase ringjoone kujulised. Ma ei tea täpselt, mida ema temas leidis, võib-olla köitsid teda tavamaitsest erinev püksi topitud särk ja sandaalid-sokid, võib-olla introvertse meesterahva ligipääsmatus. Vaid pilgu või paar jõudis ema isa poole heita, kui too astus juba otsusekindlalt ligi ning tiris ta tantsupõrandale, mis oli kujundatud seinä äärde tõstetud mööbli keskele. Ema peaaegu joobus ootamatust ja äkilisest jõust, oma niuete vastas teise sooje niudeid tundes. Korraga keerati aga muusika kinni ja nad jäid kohmetult teineteise kõrvale seisma. „Keegi koputas meie peale,“ teatas peoperemees ja hakkas käsi appi võttes oma viitkümnet külalist kitsast esikust nagu läbi sõela trepikotta pressima. Ema ja isa olid selleks ajaks juba peaaegu harjunud teineteist puudutama, ent kui nad siis voogava inimmassiga tolle Rózsadombi¹ maja välisuksest välja triivisid, tekkis äkki nii palju ruumi, et veetlus katkes.

Mõnikord, kui isa natuke napsune oli, pani ta peale mõne Jackson 5ive'i plaadi ja tõmbas ema enda ligi. Numbrite, rütmide lummuses, korrapäraste kolmikute ja nelikute tuksumise taktis liikusid vanemad koos imekauni ebardina. Kui muusika lõppes, langesid nad sellest ühendist välja ja eksisteerisid edasi kahe disjunktiiivse entiteedina: impulsiivse ema ja teoreetikust isana.

Isa kostitas mind pidevalt matemaatika teooriaga. Kümnnenda sünnipäeva puhul tutvustas ta mulle selliseid tegelasi nagu Banach ja Tarski. „Nad tõestasid,“ seletas isa, „et ühest kerast saab teha kaks esialgsega identset kera, kuid säherduse absurdiga tegelesid nad üksnes selleks,“ lisas ta salaliku, erutunud ja lapseliku naeratusena, „et lükata ümber üks teine aluspõhimõte.“ Ta tõmbas välja oma hästi hoitud noa, ehispidemega pussi, mis oli tal alati teritatud, ja hakkas tordist imelikke kõveraid tükke välja lõikama, nõnda, et nii allesjäänud osa kui ka välja lõigatud tükkidest kokku pandud kuhi näeksid mõlemad välja nagu esialgne tort. Mõõdetud liigutustega silus ta parajasti tordi vördjalikel teisikutel kreemi laiali, kui ema näpud hunnikusse pistis ja tükipuru kirglikult isale näkku vajutas. Isa pühkis näolt kreemi ja seletas rahulikult edasi, et kogu selle värgi juures pean ma kõigepealt aru saama, et täisarve on sama palju kui paarisarve. Mind lõi see jutt päris rööpast välja, sest kõik paarisarvud on ka täisarvud ja kuidas saab neid siis ühepalju olla, ema aga vihastas, et isegi niisugusel teol pole isale mingit mõju, ja tormas toast välja.

Selleks ajaks, kui ma kaheteistaastane olin, ei tantsinud ema ja isa enam kunagi. Isa elas kuidagi eikuidagi selles eimiskis, mis oli talle just sobiv seisund mõtiskluseks. Ema aga oli juba tükk aega oma „uurivaid elukombeid“ jätkanud, ja nüüd võis ta seda südamerahuga teha, sest menopaus oli alanud oodatust varem – ema arvas, et selles on süüdi kiirelt vananenud ja impotentne isa, arstid leidsid aga, et pigem ema eluviis. Pärast seda, kui selgus, et sõgeusklik Hunor on mulle väikevenna sigitanud, oli muidugi juba täiesti ükskõik, kes mida seletas. Siis otsustati: nad lähevad lahku.

Ma ei tahtnud valida. Nad olid liiga erinevad selleks, et ennast vaid ühe hoolde usaldada. Jagasin oma elu kaheks, kumbki arvas, et ma elan *pigem* tema pool. Isa juures oli elu rahulikum, kõige põnevam oli seal siis, kui nad elukaugete sõpradega, kes esindasid liberaalsete ja vasakäärmuslike vaadete kummalist segu, ninad täis võtsid ja ennast Slavoj Žižeki tsitaatidega materdama hakkasid.

Ema püüdis parajasti päevavalgele tuua katoliku kiriku pedofiiliajuhtumeid, kui tema paljastava reportaaži valmimise teele sattus ootamatu takistus: Hunor, nartsissistlik hungaarium, kes minu arvates äratas emas sellist pöörast vaimustust üksnes seetõttu, et ta isast kõiges erines. Tema perekonna suurim kangelastegu oli see, et nad olid viiekümnendatel pannud poisile nimeks Hunor², ta ema arvas, et neid oleks seepärast võidud isegi Gulagi saata. Isa sõber, kes oli asjaga natuke rohkem kursis, teadis aga rääkida, et see mõrd olnud üks alatumaid nuhke ja kirjutanud raporteid pörandaaluste katoliiklaste seltskondade kohta.

Paaritudel nädalatel ema pool, punupats ja söögipalve, paaritud nädalatel isa pool, ja seal ei kamminud ma terve nädala juukseid ja õhtu saabus kulunud sohval soolapähkli- ja popkornipuru keskel. Kaks elu oma täiuses, sest paarisarve ja paaritudid arve on ju täpselt sama palju kui täisarve. Ma ei sallinud pühapäevaõhtuid, ja mitte seetõttu, et pidin siis ühest elust teise kolima, teatud mõttes mulle isegi meeldis pendeldada, vaid seetõttu, et siis kohtusid ema ja isa ning nende vahel haigutas täielik tühjus.

Tahtsin end autos kammida, kuid taipasin, et kamm oli jäänud ema juurde. Hunor tuli auto poole, nägin juba kaugelt, et ta tuigerdab, kindlasti oli jälle Transilvaania kodupaalinkat

kaaninud. „Kes on see väike sakris libu,“ karjus ta isale ja röökis täiest kõrist naerda. Ma viipasin isale ja tahtsin kiiresti Hunorist mööda lipata, kuid ta haaras mul randmest ja ma arvasin, et ta murrab mu käe. „Jäta, las ta läheb,“ ütles isa, mille peale Hunor hakkas mind käest raputama ja karjus, et see väike liberaalijätis ei lähe siit kuhugi, küll ta temast veel inimese teeb, isa ja minusugused kerigu persse, kommunistinärudel pole siit ungarlaste maalt midagi otsida. Isa oli monoloogi ajal üha taganenud ja jõudnud juba auto juurde, kui ma ootamatult Hunorile munadesse lõin, ta vajus kokku, mina tagusin teda aga edasi ja kriiskasin, et kärvaku ära ja kerigu ise persse, va türapeast variser sihuke. Ja alles siis, kui ma nuttes tuppa tormasin, nägin, et ema oli kõike pealt kuulnud.

Järgmisel pühapäeval pajatas isa pikemalt Tarskist. Ta jutustas, et Tarski oli 1939. aastal Harvardisse kutsutud ja üle ookeani sõitnud ega näinud kuni 1946. aastani oma abikaasat ja kaht last, kes olid Poola lõksu jäänud. Ma ei saanud aru, miks see nupukas matemaatik ei osanud seda küsimust lahendada: kui ühest kerast saab teha kaks, siis miks ei saanud Tarski1 jääda Poola, Tarski2 aga sõita Ameerikasse? Tol ööl olin ma Tarski laevapardal: võtsin isa ehispidemega noa ja hakkasin sellega oma kõhu kallal urgitsema, ehk õnnestub mul tükid niimoodi välja lõigata, et neist tuleb kokku veel teine mina. Kui ma ärkasin, oli voodi üleni verine.

Teatasin, et nüüdsest saan pühapäevaste ümberkolimistega üksi hakkama. Pärast seda ei kohtunud isa emaga aastaid, Hunoriga samuti mitte. Mina aga sain lõpuks elada oma elu ja jõudsin tasahilju järeldusele, et mind ei huvita ei isa matemaatika, ema lood ega Hunori ungarlusejura. Mind huvitas ainult üks asi: tants.

Isa ja ema kohtusid taas kahe aasta pärast, minu esietendusel. Emaga oli kaasas ka Hunor, aga too pistis pröökama, et viieteistaastased tüdrukud lähevad lavale nii napis rõivas, ja tormas riietusruumi, et mulle pikk seelik anda. Aga teiste emad ajasid ta välja, nii et ta läks koju. Kui isa poolhämarias istet võttis ja ta käsi kõrval istuva naise kätt puudutas, sai ta lõpuks aru, et tema kõrval istub ema.

Saal läks pimedaks, prožektor suunas valguse lava keskele, kust hakkas vaikselt ülespoole väänlema kellegi keha, mille kaks kätt lainetasid ebamääraselt, ja pisitasa pungus sealt veel kaks

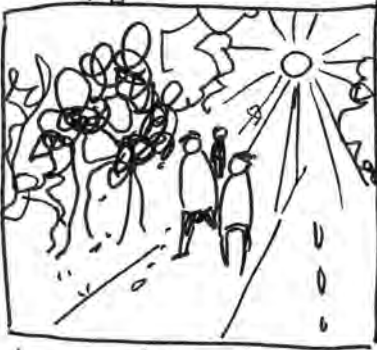
kätt, mis esiti ainult võbelesid, siis võtsid piha ümbert kinni, kuid ei olnud aru saada, kumma kätepaari juurde piht kuulub, esimese või teise. Peaaegu kogu neljakümneminutilise koreograafia ajal olime ainult siluetid, kuid ma nägin, kuidas ema ja isa käed ikka ja jälle põimusid ja muusika nad täielikult haaras. Aplaus, tuled, nad lasid teineteisest kiiresti lahti ja plaksutasid, eraldi. Pärast etendust olid nad kohmetud ega söandanud öelda, et tütreke, ära hakka meid sundima. Kui Hunor uuesti välja ilmus ja ema minema tavis, ei teinud isa seda märkamagi, vaid mõtiskles valjusti etenduses avastatud tsüklite ja rühmateooria üle.

Tõlge pälvis Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni tõlkevõistlusel ungarieesti suunal II koha.

SUUR KUHJUMINE

EPISOOD I

esmapilgul tundus, et

kõik on hästi

elu veeres
omasoodu...
toimetused
said tehtud

EPISOOD II

License no. 00243352 - e
mis maastik see on?

kusagil kraanikausi
veerel täitus kolmas
plastkarp välja-
viimata
biojätmetega

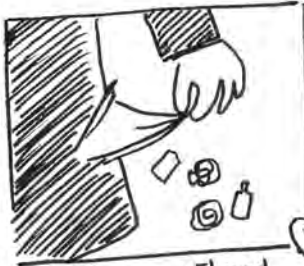

kahe päeva vanuse
kohvipaksu maastik

EPISOOD III

~~On the 12th day of Christmas my true love gave to me...~~
 12. oktoobril ma jõudsin Tallinnast koju ja mu tarkus oli...

- 1 pakk nätsu
- 2 taskurätti
- 3 kahtlase väärtusega kommi

- pliiats
- paber
- mobiiltelefon

- võtmed
- desorahend

- 2 värsket kurki
- 2 kinnast

- poenimekiri

- palju pudri

- 30 senti raha

EPISOOD IV

Kodus ootab...

pooleni remont

nõudeborn

Vabas vaimus
 - Amette
 - Kõik lausa
 Kl 19

ja krüptilised to do listid

hüljatud mõtete varjupaik

vahel külastan hüljatud mõtete varjupaika
silitan seal neid ja luban
„varsti võtab teid keegi kaasa“
ise lahkun mõttetult

talvine suve-räänsus

hea küll
mul võib ju õigus olla
see ei tähenda et räägin tõtt
näed
käekell näitab
uues majas on tore
kindlasti tore
toon võre
näed
siin on minu piir
kõik muu majast välja viin
jääb vaid mõtteviis
musikaalne karantiin
hea küll
siin on mul õigus
alaline ebaõiglus

külvikuu kangelased

kaarjas kesköötund
mil ei tule und
on kulleste lend
on vooruse lemb
taas mind võtavad vastu
keerdunud käed
venitavad lahti
need ööd
mis mööduvad udates
mööda tundmatuid mõttekäike
radu mis rullitud lahti
roomikutel raske koormaga
teid millel roomanud
nemad
kes tulid kunagi esimestena
madalrõhkkonnast
läbi ligunenud katsumustest
nemad
kes olid näljased
kelle põrumistest jäänud põrm
nii õrn
nemad
kelle silmaringi hävitasid spiraalid
kelle kõrvu kuulutati apokalüpsis
kes pidid märtritele andestama
kes niiti vedasid ja auke kokku ajasid
kes kulutusi tasa tegid
nemad
kellele järgnes vaikus
kelle tunnustus on unustus

palun laenake mulle kammi

vanasti meenutasin ikka
endale aegajalt
et ma juukseid
liigselt ei kammiks
muidu
kammib
täitsa
ära

nüüd kamm on kadunud
juuksed sassis
elu aga sirge
nii sirge et
tahaks
lausa
ära
kammida

hommikusöök

kummitanud kummitused
hammustavad hommikut laisalt
passiivses rüsinas
teravaks kriibitud toanurgast
põrkuvad vahemaad kiiremini
püünisesse sattunud rippujateni

südameid täis on keedupott
kalgilt vaatan neid püüdmatagi päriselt mõista
mis on armastus
vaatan sind
tunnen end nii pehmelt
vahin, püüdmatagi mõista
mis mul ajukoorest kooruma küll peaks

Pulvis et umbra sumus

Jane Leinfeld

Jevgeni võiks end juba nimetada uues rajoonis kodunenuks, oma kontoritööd tulutoovaks ja tüütuks, korterit kehvemapoolseks keskpäraseks. Aga uude piirkonda sattunud endine öökull poleks arvanudki, et temast saab tööpäevahommikute armastaja. Nimelt viib Jevgeni tee tööle läbi rahvarohke maa-aluse tunneli, mille on oma töökohaks valinud tagasihoidlik interpreet.

Tunnelisse astudes on tunda kergelt uriinilehka, millesse seguneb saiahõngu noote tillukesest pagariäripotkast. Erisugused on ka tunnelist kostuvad hääled – sealt kajab vastu helibukett katkiste pidurite halast, lindude kisast, kõpskingade klobinast ning klaverimängust. Päeva valgus asendub luminofoorlampide nigela kumaga, mille valgel ilmutab tunnelipõrandal end lõppematutest poristest saapajälgedest moodustunud ristuvate teekondade rägastik. Trellitatud pagariäri on kui väike valguse-saareke hämaras ebameeldivas koridoris kahe tunneliava vahel. Käigurajalt pisut kõrval seina ääres seisab tumepruun odavat marki klaver.

Tõsi, tunnelihämarusse paigutatud pianino kannatab külmast, niiskusest ja ajahambast põhjustatud hädade käes, kuid see ei vähenda tema kõla ilu, võib-olla isegi rikastab seda. Pianist ise sobib oma instrumendiga nii ihult kui hingelt. Justkui paar väarikaid ilmakodanikke, ühel kooruv värv, teisel hõrenevad

hallid juuksed, moodustavad nad oma eksistentsis ideaalse terviku. Ent vanamehe sõrmed liiguvad klahvidel eluaegse pillimängija osavusega, ühtmoodi virtuoosselt kannab ta ette klassikat, salongimuusikat ja džässi. Aeg-ajalt langeb seina äärde tolmu sisse asetatud müsilotti kellegi annetus, millele järgneb pianisti tunnustav vaoshoitud noogutus.

Oma esimesel tööpäeval jäi Jevgeni isegi hiljaks, sest unustas end kuulama. Tänavamuusiku eneseväljendus, mis ei taotle midagi peale kunsti ja võib-olla ka piskut söögirahaks, salvis ta igavlevat hinge, nagu klassika ravis tema popkultuurist rikutud kõrvu. Jevgeni määras tol hommikul endale igapäevaseks töökäiguteeks just selle tunneli. Nüüd on ta end kokku võtnud ja harjutanud varem tõusma, et enne tööpäeva algust kontserti kuulama minna.

Niisama suurejooneline kui ettemäng on vaatepilt – klaver on justkui pianisti kehaosa. Väsinud tumepruun puiduvärv sulab pleekinud musta pintsakuga ühte. Mängija oleks oma klaveriga nagu kokku kasvanud, kuid samas käib kahe vanakese vahel lõputu võitlus – nii palju, kui kulub klahvide alla surumiseks jõudu, avaldab klaver võrdse vastasena sõrmedele vastupanu. Tekib ajatu kooskõla, kus kunst kümbleb vaesuse, sopa ning meeleheite sees ja jääb möödujaile üheks müüriks paljudest. Jevgeni tunneb meest vaid tema tegude, aga mitte sõnade järgi – vaikiv pianist ei vasta katsetele teda kõnetada. Jevgeni ei tea, kas mees on võõramaalane või sootuks tumm. Seda salapärasemaks muutub vaatamisväärsus tema austajale. Jevgeni ei oska arvata, miks peaks õpetajale sobilikul tasemel klaverimängu valdav pianist elatist teenima kerjusmuusikuna. Vaatab ta ju vahel justkui igatseval pilgul tunnelisuu poole, kust langeb kiviplaatiledele hommikupäikese valgus.

Mees mängib igal tööpäeval varahommikust lõunani, küllap vanaduses läheb uni varem ära. Ta hoiab oma tavadest kinni raudse kindlusega, jätmata vahele ühtki hommikut. Kui Jevgeni sama teed pidi koju naaseb, on klaverikaas lukustatud, tool klaveri varjus – vana pill puhkab. Melanhoolia, mida kahe vanakese kontsert kõledas tunnelis hommikuti tekitab, on siis kadunud ja Jevgeni kontides kipitab vaid vastikus selle tunneli mustuse ja vaesuse vastu. Hilisõhtuti muutub tunnel isegi hirmsaks – varjudes lampide vahel võiks varitseda ükskõik milline kurjategija. Liiguvad ringi hilised töölised, aga ka sellised demograafilised

rühmad, keda tasub vältida. Nüüd on pagariputka trellidel oma ülesanne täita. Klaver varjub oma nurka musta silmitu koletisena. Nii hoidub ka Jevgeni reedeöösiti tunnelist läbi minemast.

Kõik aga ei mõista nende teele jäävat ilu. Inimesed mööduvad pianistist justkui eimillestki, unisel pilgul, mõned telefoniga rääkides, teistel kõrvaklapid peas. Võib-olla meenub mõnel neist enne uinumist või suurema mureta saunakuumuses mõnuledes ka pianist ja võib-olla tunnistab mõni neist siis: jah, eks ta ole tubli mees, aga oma viga, et just klaverit mängib, kunstiga rikkaks ei saa. Seda enam leiab Jevgeni, et kunste peaks ülistama ja selle loojaid oma tiiva all kandma need, kes kunste ei valda. Ta kahetseb hommikuid, mil ta end voodist varem tõusma sundida ei suutnud, ja on isegi oma igapäevaste väljaminekute eelarves arvestanud pianistile kuluvate kopikatega.

Siiski pole Jevgeni ainus, kes kerjusmuusikut hindab. Ka tunneliseintele sirgeldajad on vanamehe väärtuse ära tundnud. Klaver on grafitist puutumata ning selle ümber on jäetud austav lapike puhast valget seina. Eemal kaetakse üksteise võidu vanemaid maalinguid uutega, sest ruum on piiratud. Vanamehe sissetulekud ei piirdu vaid mütsi pillutud sentidega. Vahel jäetakse klaveri peale ka muid ande – seal on näha olnud kompvekke, õunu, lillekimpe ja tubakat. Kord toodi sinna isegi kristallvaas.

Sel esmaspäevahommikul seab Jevgeni end kiirustades peegli ees valmis. Mündid kõlisevad taskus. Harjumus pole tema usku ega imetlust vanamehe vastu kahandanud. Hommik on tavaline ja hall, müra, vihm ja pori morjendavad ühtmoodi. Juba kaugelt mõistab Jevgeni, et sel hommikul pole kas pianisti kohal või puhkab ta parajasti, sest tunnelist ei kostu tavapärasest mängukaja. Õnnetuse tunneb ta aga ära klaverit piirava ebahariliku inimsõõri järgi. Porisel tunnelipõrandal helgivad kohati vastu klaasikillud, nendega segamini lakkpuidupilpad, katkenud metallkeeled, kõige keskel vedeleb aga klaveritooli jalg, millega hävitustöö korda saadeti. Purustatud klaveri ees kildude, prahi ja tunnistajate vahel maas lamab pianist, kes on oma näo vastu põrandat surunud. Kes ometi võinuks tahta lõhkuda kõigile kalliks saanud pianisti aaret – ega ta seda siis ometi ise ei teinud?

Ent sündmuskoht tunnistab sellele vastu sama palju kui õnnetuse ohver. Nii vähe kui vanamehe kätes oleks selliseks teoks jõudu, oleks tal selleks ka põhjust. Klaasikillud vihjavad öösel jõeobnude vandaali käest lennanud pudelile.

Jevgeni astub oma pianisti juurde ja raputab liikumatut keha õlast. Pianist varjab oma leina pealtvaatajate eest justkui veritsevat kõnti, sest tõepoolest, klaveri kujul on tapetud ka pool mehest endast. Ümbritsejad vaatavad vaid kahetsusega pealt ja kuidas saaksidki nad aidata? Kuidas saaks Jevgenigi teda aidata? Jevgeni puudutab vanameest õrnalt kuklast, siis üritab teda selili pöörata, mispeale pianist agoonias vääneldes oma liikmeid kõikvõimalikesse piinarikastesse sõlmedesse ajab. Kutsutakse kiirabi, kuid ei kulu kaua ja vana mees sureb. Surma põhjust võõrastele ei avaldata.

Jevgeni ja mõned teised anonüümsed heatahtlikud austajad toovad nüüd iga päev klaveri äärde küünlaid, kuid tõmbetuul kustutab nad sageli enne, kui nad poolenigi ära põlevad. Klaveri vrakk seisab puutumatult oma kohal, ainult keegi on selle kohale sodinud musta tilkova sõnumi, mis kuulutab: „puhka rahu“. Tunnel on muutunud veel hirksamaks kui öösiti – Jevgeni läheb tööle ringiga ja katsub olnut unustada. Siis, kui talle kõik tahtmatult jälle meenub, jääb vaid imestada, kuidas ilu koos vanamehega kadus, nagu tolm tunnelirahva jalanõudelt.

„Pulvis et umbra sumus“ on novellikonkursi Värske Novell võistlustöö.

Jaan Markus Jüriväli,
Helena Saare

VÄLGATUS

Goncourt'i auhind eestlasele

Kui Helena oli kuskil 12-aastane, leidis ta vanaema raamaturiiulist vana, üsna räsitud välimusega nõukaaegse väljaande raamatust „Goncourt'i auhind mõrvarile“. Tolleks ajaks oli tal juba tekkinud huvi prantsuse keele ja kultuuri vastu ning et autor tundus nime järgi olevat prantslane, tahtis ta kindlasti teose läbi lugeda. Tegelikult meeldisid talle lihtsalt väga krimkad, mida käesolev raamat õnneliku juhuse tõttu oligi. Teos rääkis mingist tundmatust kirjandusauhinnast, mis määrati tundmatule autorile. Probleem seisnes selles, et raamat, mille eest too tundmatu preemia sai, kirjeldas väga detailselt kellegi mõrva. Mõrva, millega identne kuritegu oli ka päriselt toime pandud ning mida uudiste-reporter José uurima asus. Lisaks haaravale süžeele sai Helena raamatust teada ka Goncourt'i auhinnast ning kui sellest umbes kümme aastat hiljem Eestis rääkima hakati, oli äratundmisrõõm küllaltki suur.

Rääkima hakati muidugi sellepärast, et Prantsuse Instituut koostöös Goncourt'i Akadeemiaga otsustas kirjandusauhinna lõpuks ka Eestisse tuua ning 2022. aasta aprillis kuulutati esmakordselt välja Goncourt'i auhinna Eesti valiku võitja. Goncourt on prantsuse kultuuriruumi üks vanemaid ja prestiižikamaid auhindu (aastast 1903) ning seda antakse välja kalendriaasta parimale prantsuskeelsele proosateosele. Žüriis on kümme liiget ning valik tehakse kolmes voorus. Auhinna väljaandmine väljaspool Prantsusmaad sai alguse 1998. aastal Poolas, kus pandi kokku žürii, mis koondas prantsuse keele õppijaid eri ülikoolidest üle terve riigi. Nüüdseks valib nominentide seast oma lemmiku lisaks Poolale veel 30 riiki. Eestis tehti sel aastal valik nelja nominendi seast.

Seekordsed finalistid olid Louis-Philippe Dalember'ti „Milwaukee Blues“, Mohamed Mbougar Sarri „La plus secrète mémoire des hommes“ („Inimeste kõige salajasem mälestus“), Christine Angot' „Le Voyage dans l'Est“ („Reis itta“) ning Sorj Chalandoni „Enfant de salaud“ („Lurjuse laps“). Kõik nomineeritud teosed käsitlevad ühiskondlikult olulisi teemasid ja panevad maailmas valitseva ebaõigluse üle järele mõtlema. Samuti kombatakse romaanides päriselu ja väljamõeldu piire, joon reaalsuse ning fiktsiooni vahel hägustub. Lugeja puutub kokku kõikvõimaliku vägivallaga: verbaalne manipuleerimine, seksuaalne ärakasutamine ja intsest, pere- ja politseivägivald, diskrimineerimine, seega on teostes esiplaanil peresuhted, rassiküsimused, identiteedi ja õigluse otsimine.

Miks aga peaks eestlase jaoks üsna tundmatu prantsuse kirjandusauhind siinsel kirjandusmaastikul üldse tähtis olema? Esiteks jõuab Goncourt'i valiku kaudu huvilisteni kvaliteetne välismaine nüüdiskirjandus. Huvi mõne teise keele või kultuuri vastu saab tekkida vaid siis, kui teoseid on Eestisse või eesti keelde vahendatud. Samuti annab Goncourt'i auhinna valimine võimaluse pidada kirjandusalaseid arutelusid ning tutvuda teemadega, mida prantsuskeelne kirjandus käsitleb. Valik ei piirdu vaid Prantsusmaal avaldatud teostega, vaid hõlmab kogu prantsuskeelset kirjandust, andes võimaluse oma hääl kuuldavaks teha ka diasporaas elavatele kirjanikele, kelle looming käsitleb täiesti teistlaadi probleeme. Goncourt'i preemia kaudu saab tutvustada teemasid, mida siin seni käsitletud ei ole, kuid mis on siiski ka meie sotsiaalsesse korda sisse kirjutatud. Selleaastaste nominentide tekstides joonistuvad väga selgelt välja ühiskonna murekohad.

Christine Angot' romaan „**Le Voyage dans l'Est**“ räägib noorest neiust, keda isa seksuaalselt ära kasutab. Raamat jälgib peategelase Christine'i elu alates teismeeast, kui ta isaga esimest korda kohtub. Teose stiil on kontrastis selles käsitletava temaga – keeleliselt on see lihtsasti loetav, samas tekitab sündmustik nii suurt õõvastust, et tekib tahtmine raamat kinni panna. Christine Angot on intsestist kirjutanud mitmeid teoseid ning on sel teemal Prantsusmaal oluline eeskõneleja.

Eesti kirjanikud ei ole aga peresisestest suhetest ja intsestist just rohkelt kirjutanud. Nüüdiskirjandusest meenub vaid 2017. aastal Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistluse võitnud Vahur Afanasjevi teos „Serafima ja Bogdan“, mis käsitleb Peipsi kaldal elavate vanausuliste elu teise maailmasõja järel. Venna ja õe vahe-line nõusolekuta seksuaalne suhe või isegi ärakasutamine on küll loo jaoks oluline, ent ei figureeri seal ühiskondliku probleemina.

Seevastu võib leida näiteid tõlkekirjandusest. Hiljaaegu tõlgiti eesti keelde Vanessa Springora romaan „Le consentement“ („Nõusolek“, tlk Anna Linda Tomp), mis on üks väheseid näiteid eestikeelses kirjanduses, kus avatakse ausalt ja läbipaistvalt vägivaldsete pere- ja lähisuhete tumedat ja laastavat mõju noore inimese elule. Kuna suur osa seksuaalvägivalla juhtumitest jääb hirmu ning süütunde tõttu registreerimata, on oluline, et ohvrid ei tunneks end oma olukorras ükski ja julgeksid abi otsida. Tuge on võimalik anda mitmel viisil, kuid oma roll on kindlasti inimestel, kes leiavad endas vaprust oma lugu avalikkusega jagada, ning seda saab väga edukalt teha kirjanduse kaudu.

Keerulisi peresuhteid lahkab romaanis „**Enfant de salaud**“ ka **Sorj Chalandon**, kes jutustab oma manipuleerivast, verbaalselt vägivaldsest ja valelikust isast, kes tegi teise maailmasõja ajal koostööd natsidega. Kollaboratsioon sõja ning okupatsiooni kontekstis ei ole eesti lugejale tundmatu teema, Goncourt'i auhinna nominentide seas käsitletud teemadest on see eestlase jaoks võib-olla isegi et kõige tuttavam. „Lurjuse last“ võiks võrrelda Sofi Oksase „Puhastusega“ – nagu Oksaselgi, on ka Chalandoni romaani keskmes inimene, kes on sunnitud äärmuslikes olukordades äärmuslikele tegudele, mille eest peab ta hiljem vastutama. 1987. aastal aset leidnud Lyoni lihuniku Klaus Barbie kohtuprotsessi ning romaani autori ja tema isa elu autobiograafiliste seikade huvitav põiming avab läänemaailma perspektiivi teise maailmasõja aegsele ning järgsele riigireetmisele.

Mitme raamatu läbiv teema on rassism, diskrimineerimine ja vägivald. **Louis-Philippe Dalembert**'i romaanis „**Milwaukee Blues**“ puudutakse USAs aktuaalset politseivägivalla teemat. Raamat räägib loo mustanahalisest üksikisast, kelle politseinik eksikombel ja alusetult tapab, ning sellest, kuidas juhtunu mõjutab ümbritsevate inimeste elu, algatades mitmeid ühiskondlikke protsesse. Teos on otseselt inspireeritud 2020. aastal aset leidnud

George Floyd'i juhtumist, kui 46-aastane afroameerika päritolu mees vägivaldselt arreteeriti, süüdistatuna valeraha kasutamises. George suri veidi hiljem vägivalla tagajärjel haiglas ning tema mõrv käivitas intensiivse protestilaine kogu Ameerikas.

Dalembert'i romaani tegevustik toimub samuti Ameerika Ühendriikides ning teose sisu jääb nii prantsuse kui ka eesti lugejale geograafilise kauguse tõttu veidi võõraks, kuigi probleem on aktuaalne ka Prantsusmaal. Samas tuleb tunnistada, et vormiliselt on „Milwaukee Blues“ vapustava ülesehitusega teos. Kõige huvitavam selle juures on ehk asjaolu, et raamatu keskne tegelane Emmett on tapetud juba enne romaani tegevustiku algust ega osale kordagi sündmuses, narratiivi kannavad edasi hoopis teiste tegelaste lood ja mälestused peategelasest, mis haakuvad samas ka loomaailma arenguga.

Kuigi Senegali autori **Mohamed Mbougar Sarr** romaan „**La plus secrète mémoire des hommes**“ kajastab mingil määral kõiki eelmainitud ühiskondlikke probleeme, on selles lisaks esil ka kolonialism. Nimelt jutustatakse romaanis väärtuskonfliktist, mida võivad tunda Prantsuse koloniaalmaadest pärit inimesed, kelle emakeel ja kultuur segunevad prantsuse omaga. „Inimeste kõige salajasema mälestuse“ probleem saab alguse kahe venna suhtest: üks õpib „valgete koolis“, teist kasvatatakse aga traditsiooniliste kommete järgi. Just kasvatus viib nad lahku – kui üks vend läheb esimese maailmasõja puhkemisel Prantsusmaa eest sõtta, siis peab teine seda rumalaks mõtteks. Kodumaale jäänud vend kritiseerib teist võõras sõjas sõdimise eest ega suuda tema otsust mõista.

Teose konflikt – vendadevahelised suhted – on vaid eellugu. Põhiliini peategelane on aga noor kirjanik Diégane, kes tutvub Pariisis viibides raamatuga „Le labyrinthe de l'inhumain“. Lisaks kirjanduslikule väärtusele paelub teda ka salapärase raamatu

taust. Kuigi selle autorile T. C. Elimane'ile määrati prestiižne auhind, hakati teda peagi süüdistama plagieerimises ning ta kadus. Diégane asub ajama Elimane'i jälgi ja kuulab selle käigus erinevate inimeste jutustusi. Nii saab ta teada Elimane'i isa ja onu vahelisest konfliktist ning kirjaniku tegemistest pärast auhinna-skandaali, samuti prohvetliku ettekuulutuse iseenda kohta.

Parimaks valisid žüriisse kuulunud eesti gümnasistid, üliõpilased ja noored tõlkijad romaani „Inimeste kõige salajasem mälestus“, nagu oli otsustanud ka prantsuse žürii. Auhinna pälvimise hetkel vaid 31-aastane Sarr on läbi aegade üks nooremaid ning esimene Aafrika päritolu mustanahaline kirjanik, kellele auhind on määratud.

„Inimeste kõige salajasem mälestus“ on pühendatud Yambo Ouologuemile, kellest Elimane'i karakter on inspiratsiooni saanud. Nimelt määrati Ouologuemile 1968. aastal Renaudot' auhind, mis hiljem plagiaadisüüdistuste tõttu tagasi võeti, ning Ouologuem pöördus tagasi kodumaale Malisse. Sel moel on tegemist huvitava intertekstuaalsuse juhtumiga, kus viidatakse väljamõeldud raamatule, mille prototüüp on siiski päriseluline.

Sarri teos on teistest nominentidest oluliselt mahukam ning tehniliselt mitmekülgsem. Ka ülejäänud romaanid on ühiskondlikult väga ärksa sisuga, aga „Inimeste kõige salajasem mälestus“ pakub ka tõelist kirjanduslikku naudingut. Teos on jaotatud kolmeks raamatuks, millest igaüks koosneb eraldi osadest ja tegelaste elulugude lühikokkuvõtetest. Kasutatud on erinevaid jutustamisvorme – proosajutustust, päevikusissekandeid, kirju, intervjuusid, artikleid, tekstisõnumeid. Raamatut iseloomustab *mise-en-abyme* tehnika: teoses aset leidvad tegevused peegelduvad üksteises. Nii tutvustab raamat tegelast, kes uurib kellegi teisega juhtunud lugu, kuid teeb seda kolmandate inimeste juttude kuulamise kaudu. (Kuulsaim näide *mise-en-abyme*'i kasutamisest on „Hamlet“, kus näidendi sees leiab aset näidend.) Sarri romaanis seonduvad varem jutustatud lood uutega ning moodustavad lõpuks terviku. Tänu sellele tekivad erinevad tasandid, mida on põnev kokku viia – näiteks kordub kodumaalt metropoli lahkumise motiiv, mida kohtab nii Elimane'i isa, Elimane'i enda kui ka tema järeltulija Sida D', Diegane'i kaasaegse kirjaniku lugudes.

Sarri romaan ei ava ennast kohe, sellest leiab vähe otsest tegevust: Diégane kulgeb ühest kohast teise, tegelased jutustavad

kogemuste põhjal juba juhtunud sündmustest. Tekib muinasjutuline ja maagiline tunne, raamatu lugemine on justkui šamaani loitsu all nähtud unenägu. Muljet süvendavad ka pikad kirjeldavad laused ja monoloogid. Võib juhtuda, et peatüki alguses algab monoloog ja peatüki lõpuks oled juba unustanud, et tegevus ei toimu mitte reaalses, vaid et keegi jutustab seda ümber.

„Inimeste kõige salajasem mälestus“ on ühelt poolt meelelahutuslik, kuid teisalt põnev teos ka ideetasandil. Sarr ei keskendu vaid ühele ühiskondlikule probleemile, vaid laseb lugejal vooluga kaasa minna ning kaasa võtta selle, mis just teda kõnetab. Goncourt'i auhinna Eesti žüriile jäi Sarr silma seetõttu, et tema raamat sisaldab suuremal või väiksemal määral ka teiste nominentide põhisõnumeid, kuid on samas tehniliselt teistest üle. Autor ei püüa väita midagi kindlat, kuulutada ainuõiget tõe. Selle asemel esitab ta probleemi, avab seda erinevatest külgedest, kuid jätab vastuse otsimise lugejale.

teatavad kalduvused

kaalutletud surve kaudu
oma põidlaid kasutades
selgrooge järjest purustan
nagu värskeid hernekaunu

krõmps-krõmpsaka saatel
murrann konte oma valituil
küüne libisedes nahka lõikan
justkui noaga avaks ümbrikuid

teeseldes et pakun abikäsi
rebin lüüsisambaid ihust
tõsise kollektsoonäärina varun
neid vaeseid ohvrikesi

innukalt jahin järgmist saaki
kes end mulle avaks
nagu kuulekas lahatud laip
vaibana mu jalge ette lamaks

röövin austajate viimse kehasooja
end nende kõhuõõnde muljudes –
teps mitte südametemurdja
vaid ehtne inimsööja

kii

ta kõhreline rind peksleb meeleheitlikult
vastu mu ebalevaid peopesi
surun kahtlevalt ta roideid pilbasteks

huuled huulil hambad haakumas
õhkan välja poolsiiraid vabandusi
täites ta tahmaseid kopse mereveega

mu käed toetavad õrnalt ta kukalt
pole varem osanud taibata
kui soojalt veri voolab

septembrist jahedad sõrmed kleepuvad kokku
ta pea libiseb mu haardest välja
nagu piljardikuul mööda kiilasjäist maanteed

ma ei saa sind niimoodi päästa
ta ei kuule mind enam
haaran noaterast ja sikutan selle endasse

mulle vastab vaid kunstmuru roheline torge
ja me mõlemad hukkume

igavesti loojuv päike

suveõhtute maheda pilguga
vintpüssi paukudes – massimõrvar
helge naeratuse sooja käepigistuse saatel
pussnoa välkudes – kõrilõikaja

mu aju tilgub tükkidena maha su seintelt
kraanikausist alla voolab jugadena verd
mu luukere su kapis tolmu kogub
sisikond külmikus jääs

loojangu viimases hääbuvas helgis
sinaka järelkuma jaheda embuse piiril
ebajumaliku kalkusega vahid
mu lahti hargnemisi

mu rindkere perforeerid
kirurgi täpsusega preparaate laod
mind läbi lugeda võid raamatuna
otsast otsani pähe tuupida
kuid mu sõnadel ei ole sulle mõtet

mu aju tilgub tükkidena maha su seintelt
ei mu mõtteid iial püüda saa

meie pideva kustumise kumal
kestab igavene koit
teisel pool maailma

ööliblikatest

asfaldi pragudest läbikasvav rohukõrs
õunapuu raagus okste vahelt kumav päev
kuumuses sulanud tõrv kleepumas taldadele
silitades kogemata hammustatud suid
veiklevad silmad andunult keskendunud
su hääl lainetab läbi avatud akende
sõnad kajavad naabermajade välisseintelt vastu
äsja sulanud lumi koguneb lompidesse
mis voolavad niredena mööda põski mu huulile
pöörad hoogsalt näo valgusvihku
varjud koolduvad su ümber kabuhirmus
nii helge nii särav nii võrratu
leegid limpsavad mustava taeva poole
heites sädemeid plastist ihule
nähtamatust kõlarist kostub pühalik valss
haaran oma peast et keelata ta vabalend
juba kaugusest tunnen su ära
tahes tahtmata ei suuda pilku enam rebida
tõmbun sinusse kui neutrontähte
kui laastavasse tuumakatastroofi
mu arm mu arm mu arm
ei roosteta vaid pulbitseb igihaljalt

taaskord reedavad mind unenäod

Kalju

Leon Hagel

Keset tormist merd paistis silmapiiril lumivalge puri, seilamas üle tumesiniste lainete. Seisin tumedas saterkuues üksinda teraval kaljul, oodates hetke, mil suudaksin kauguses tuvastada oma venna näojooni. Meie viimasest kohtumisest pidi järgmisel nädalal mööduma neli aastat ning tahtsin lihtsalt veenduda tema olemasolus. Võib-olla oli laeval pelgalt mõni kalur, kelle kompass teda põrgu poole suunas.

Minu kodu sai tõepoolest nõnda nimetada. Kaugelt vaadatuduna võis see näida lausa keskaegse pärlina, kuid lähemale jõudes andsid murenevast fassaadist läbi tunginud ronitaimed teada kivikindluse tontlikkusest. Kõle tuul vilises tühjades koridorides, mille seinu ehtisid üksikud natüürmordid, autorid teadmata või isegi tundmatud. Öösiti vähkresin külmal asemel, üritasin leida asendit, kus adrulehk mind unest ei ärataks. Päeval hõljusin kui vaim ruumist ruumi, silmad auku vajunud, ja otsisin tegevust igavuse peletamiseks. Kord nädalas külastas mind maismaalt üks tilluke laev, kuid selle kapten ei osanud sõnagi prantsuse keelt, seega elasin ma maailmast pea täielikult eraldatuduna. Kõdunesin üksilduses, lugedes tunde päikesetõusuni.

Vennalt saadud kiri vabastas mind aga rutiini ahelaist ja ma sain taas vabalt hingata. Esimest korda pika aja jooksul sain ma milleski muistada, homme ei olnud enam abstraktne mõiste.

Enne pitseri avamist ei paistnud see hetk kunagi saabuvat, kuid nüüd andis vend mulle põhjuse astuda järgmisse päeva, seada end valmis ning teda peremehelikult lapsepõlvkodus kostitada. Ihkasin kuulda tema seiklustest, tahtsin näha oma peegeldust tema silmades, soovisin tunda tema tugevat kätt oma õlal.

Minu saatus jääda perekonna koduvalvajaks ei valmistanud mulle pärast isa surma muret. Kurbus, ängistus ja meeleheide äratasid minus viha terve maailma vastu ning üksildus näis taevase kingitusena. Pärast leina möödumist mõistsin, et olin vabatahtlikult nõustunud eluaegse vangistusega, sõnagi lausumata. See juhtus kuus aastat tagasi. Alguses käis vend mind peaaegu iga kuu vaatamas, kuid hiljem aina harvemini, kuni lõpuks haihtus ta jäljetult. Järeldasin, et elavate kirjas ta siiski püsis, kuna ka surmateatist ei saabunud. Ma ei pannud seda pahaks, sest talle ei sobinud kunagi see üksluine maastik ja oma juurte hülgamine andis talle võimaluse tiibu sirutada.

Isa hoidis oma kaht poega raudses haardes, kuid pärast ema surma ei suutnud ta meid mõlemat enam kontrollida ning vend lahkus, et alustada elu inimeste keskel. Isa raevu ohvriks jäin mina, kuid venna nimel suutsin seda kannatada, tema külaskäikude ajal täitis lossi kevadine värskus, mis andis ka mulle lootust helgemale tulevikule. Aastad möödusid ja ma kiindusin isasse niivõrd, et võtsin omaks tema õpetuse elada kooskõlas merega. Vere asemel voolab meis meri – sellise mõtte järgi me toimisime, kuni ühel päeval kujunes sellest rohkem kui lihtsalt mõte ja isa uppus.

Oma nooruspõlve meenutades hoidsin silmi pingsalt purjel, mis üha lähemale liikus. Niisutasin sõrme, et teha kindlaks tuule suund. Hetkel tundus see laevukese kasuks lõunast puhuvat. Lainetel kulges aeg teises tempos ja kuigi ma õppisin seda juba ammu, olin kärsitu. Kauaoodatud kohtumine näis juba käega katsutav, kuid ometigi tundsin sõrmedes kerget surinat, mis levis üle terve keha.

Selgroogu läbis judin ja ma otsustasin ohverdada mõned minutid, et pöörduda tagasi lossi. Veendumaks kuupäeva õigsuses, tahtsin üles otsida venna kirja, kuna suvalise paadi vahtimiseks ei soovinud ma tervet päeva kulutada. Suundusin raamatukokku, kus olin kirja avanud. Lükkasin nikerdustega ukse lahti ja astusin oma ema pühamusse, mille seinu täitsid tema elu vältel kogutud köited. Ilmselt leidis siin eksemplare,

mille väärtust ei oleks isegi eksperdid osanud kindlaks teha. Erinevalt ülejäänud lossist püüdsin ma raamatukogus korda hoida, et teosed oma ilu ei kaotaks ja et toas säiliks peidetud maagia. Sammusin akna all seisva laua poole, möödudes klavesiiniist, hõõrudes sõrmede vahel selle kattelt tõmmatud tolmu. Ülemisest sahtlist avastasingi ümbriku ja avasin selle uuesti, kuigi loetud sõnad olid siiani meeles. Lugesin kirja üle ning lubatud külastuse kuupäev ühtis tõesti tänasega.

Mõne aja pärast seisin taas kaljul, nüüd juba päris kindlana, et varsti saan taas suruda oma venna kätt. Laevuke õõtsus tugeva tuule käes, kuid meie isa pojana pidi vend kindlasti mäletama, kuidas marusel merel toimida. Lapsepõlves viidi meid pidevalt koos veele ja kuigi saime alatasa tõreleda, siis mäletan mina neid heade aegadena. Isa väitis, et laeva juhtimine ei unune eales ja kui kumbki meist peaks kunagi rooli puudutama, siis käituksime nagu kalad vees. Iga kord kasutas ta sedasama sõnastust, sest pidas seda jube naljakaks.

Ometigi näis minutite möödudes laeva trajektoor aina ebakindlam. Taevasse ilmusid õudust tekitavad pilved, mis tõid endaga kaasa varajase pimeduse. Päike ei jõudnud veel loojudagi, kui tema peegeldus lainetelt kadus. Pigistasin käed rusikasse ja seisin tummalt kui majakas, üritades venda vaimu jõuga enda poole tõmmata. Hetkega saabunud kõhe atmosfäär viis mind aga tasakaalust välja. Mis siis, kui vend ei jõuagi kohale? Mis siis, kui meie viimased sõnad ongi juba vahetatud? Sünged küsimused kurnasid mu mõtteid ja ma vajusin põlvili.

Vaatasin morni taeva poole ja palusin tuulel vaibuda, sest kannatustest ma elus puudust ei tundnud. Venna laevahukk tähendaks ka minu sammu ahvatleva hukatuse poole, seega püüdsin leida võimalusi üksiku kapteni aitamiseks. Ma ei soovinud küll purje hetkekski silmist lasta, kuid jooksin siiski lossi, et haarata latern. Mere kohale langenud pimeduses võis süüdatud küünalt märgata mitme miili kauguselt. Rabeledes komistasin ukسلävel ja pillasin tikutoosi, kuid lõpuks sain tahi põlema ning ruttasin kaljuservale.

Tõstsin laterna üles ja lasin eredal leegil tormipilvede varjust läbi lõigata. Vend jõudis lähemale ning mulle tundus, et mind märgates tõstis ta tervituseks käe. Lehvitasin vastu ning hõikasin: „Siiapoo!“, kuid tuul summutas mu hüüded. Tugevate iilide

Liiga ränga tuule puhul võis vend aga karide ohvriks sattuda. Hirmunult püsisin paigal, hoides käes teed näitavat tuld, mis võis jääda viimaseks kontaktiks minu ja venna vahel.

Imekombel hakkas torm vaibuma ja lained jäid tasemaks. Taevast kattev läbipaistmatu loor murenes, lastes kiirtel taas särada. Laev jõudis maabumispunkti ja ma tõttasin vennale vastu. Esimest korda aastate jooksul tundsin end õnnest joobununa. Jooksin kaljusse raiutud treppi mööda alla, silmates aeg-ajalt laeva ja sellel askeldavat kuju. Mõtetest kadus igasugune etikett ja kombekus, millega plaanisin ennist vennale muljet avaldada. Suu kiskus naerule, sest lõpuks oli mul võimalus astuda vestlusesse teise inimesega! Raamatukogus veedetud tunnid ei tule kasuks, kui loetud teoste üle ei saa arutleda mõne kaasmõtlejaga. Tahtsin kuulda teateid välismaailmast, mis minuni muidu kunagi ei jõudnud. Plaane tekkis igal astmel juurde ning tõstsin tempot.

Jõudsin puidust kaile ja nägin oma väikse paadi kõrval nüüd ka üht uhkemat laeva. Hingasin sügavalt sisse, ajasin selja sirgu ning astusin alusele lähemale. Lauad kriuksusid mu jalge all. Lained laksusid rütmiliselt vastu vankumatuid kivirahne. Vend seisis parasjagu tekil, tema juukseid varjamas punasemustriline kapuuts. Tähelepanu püüdmiseks kõhatasin tasa ja ta keeras minu poole.

„Härra Maudit?“ küsis mees ning ma astusin sammu tagasi. Vastasin noogutusega, püüdes toimuvast aru saada. Laeval ei seisnud mu vend. Mehe luine nägu, sügavhallid silmad ja pikad tuhakarva juuksed isegi ei meenutanud teda. Ta mõistis mu hämmeldust ja ulatas mulle kirja, millel seisis sõna „Surmateatis“.

epiLOOG.

kuni ühel hetkel...

alandatud
-50%
TALDRIK

TALDRIK

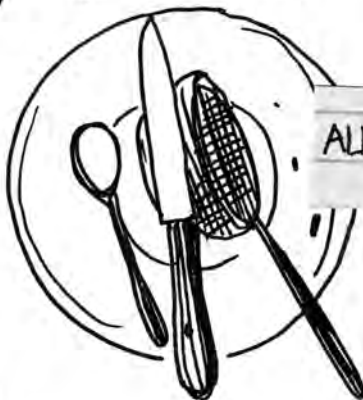
TOOL

BANAAN

PUDEL

ALLAHINNATUD

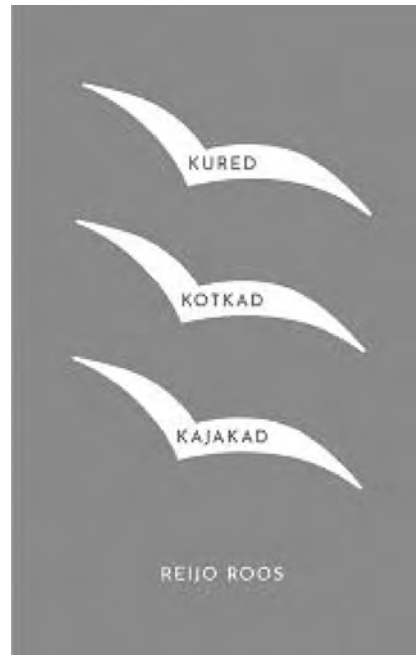
??

kaotavad asjad oma
tähtsuse täielikult

Noored kured, kotkad ja kajakad

Rahel Ariel Kaur

Reijo Roos
„kured kotkad kajakad“

Liina Põhja, 2022

Asko Künnapi võluv kaanekujundus. 94 lehekülge – parajalt pikk. Alliteratsioonile ja numbrimaagiale alluv, juba iseenesest metafoorsena mõjuv pealkiri. Eesti Kultuurkapitali toetus. Nimekas toimetaja Jürgen Rooste. Reijo Roosi „kured kotkad kajakad“ täidab esmapilgul kõik luulehuvilise lugeja kriteeriumid ühe noore autori debüütogule.

Linnud on mitmeid mütoloogilisi taustsüsteeme ühendav element ning inimestel on kinnistunud ettekujutus nende olemusest. Nii nagu vihmane sügisõhtu või päikseline suvepäev seostuvad kindlate emotsioonidega, oleme ka erinevatele lindudele omistanud teatava tähenduse. Seeläbi näitab ka pealkiri „kured kotkad kajakad“ meile suunda, kuhu lugema hakates vaadata. Kursi kinnistavad luulekogu kuus osa, mille pealkirjadeks on lindude ladinakeelsed nimetused, need annavad lugejale vihje, millist tähenduskihti iga alapeatükk kanda võiks. Kiusatus ühendada autor ja tema soome-estli taust lüürilise minaga näib seejuures õigustatud – ei suitsupääsuke ega laululuik jäta kahtlust, millest luulekogu vastavas osas juttu tulla võiks. Naerukajakas, valge toonekurg, merikotkas ja ronk jätavad tõlgendusele pisut rohkem ruumi, ent kui lugeja on Roosi omailma sisse elanud, leiavad ka need linnud endale üsna kindla pesa.

„kurgede kotkaste kajakate“ tugevamaks küljeks pean selle taotluslikku sisu- ja stiilitasandi terviklikkust. Teemaatilise ühtsuse võib kokku võtta ühe märksõnaga – eneseotsingud. Lüüriline mina loob oma olemust läbi aja ja (linna)ruumi, looduse, armastuse, sisemaailma, inimeste ja (rahvus)identiteediküsimuse. Noorele inimesele kohaselt on otsija pidevalt ohtlikult teadlik oma enesepildist, mis, nagu tuleb välja luuletuses „kofeiini“, on hingamisestki olulisem: „ära pane ust kinni / ei saa / hingata // pane uks kinni / ma ei taha / et nad näeksid / et sa näeksid / siipoole ust“ (lk 42).

Kõige nauditavam mäng eneseotsingute taustal käib kahtlemata ümber aegruumi. Ruumiga tegeleb kõige märgatavamalt esimene osa, „*hirundo rustica*“ (suitsupääsuke). Üpriski Tallinna-kesksel ümber-Eesti-reisil kannab iga luuletus (v.a esimesed kaks, „utoopiasyrrealism,

pidu!“ ja „hooajauniversum“, kus alles jõutakse eelmiselt reisilt koju) erineva paiga nime. Nii alustab lüüriline mina Mustamäelt palverännakut linnaosast linnaosasse, põikab enne Tallinnast lahkumist korra kodust läbi ning reisi lõpus sõidab Tapalt nädala viimase rongiga teekonna algusesse tagasi. Ka luulekogu esimene osa jõuab lõpuks jälle algusesse, moodustab tsükli omaette terviku, mille kestel õpime rändajat tundma. Näiteks Metsakalmistul leiame ta Visnapuu haualt, sooviga „kinkida yheskoos üks hetk / eesti värsiklassikule“ (lk 14), mis viitab lüürilise mina luulelembusele (ja annab alust näha viimases autori lähedust). Põltsamaal saame sõna „kohatu“ polüseemia kaudu esimest korda aimu lüürilise mina ruumiga seonduvast identiteediküsimusest: „massiivne selver / heidab reipalt kylakeskmele / punaseid ja kollaseid toone / nii kohatu pood / mõtlen/ aga mida ma ka tean // ise pealinna poiss / kes heitnud reipalt / selle kylakese turistiks // ahistan vanamutte kysides / *vabandust, kus asub sõpruse park / ahah, okei, suur aitäh teile!* / nii kohatu vend olen / mõtlen / aga mida mina ka tean“ (lk 21). Identiteediküsimus on kogu läbiv teema, sama küsimuse rahvuslik moment hakkab tugevamalt mängima ülejäägmises alapeatükis, Eesti-Soome taustal.

Roosi lugedes tasuks tähelepanu pöörata ajakasutusele nii üksikluuletustes kui ka tsüklikes. Heaks näiteks on kogu kaks viimast osa, „*haliaetus albicilla*“ ja „*corvus corax*“, ning „*haliaetus albicilla*“ teine luuletus, „jalad jälle“ (lk 71). Esmalt vaatlen selle teksti ajadimensiooni:

jalad jälle

- 1 su aken oma helesinises
- 2 helendab kauguses
- 3 kui mõistan äkki
- 4 et mu jalad töid mind siia
- 5 ja ise ei aimanud ma
- 6 midagi
- 7
- 8 kirjutaksin sulle ja kysiksin
- 9 et kas oled kodus, läheks
- 10 jalutaks veidi?

- 11
- 12 vahest
- 13 tuleksidki?
- 14
- 15 kirjutaksin sulle
- 16 kui ma ei tunneks end
- 17 veidi rõvedalt
- 18 sest see pole esimene kord
- 19 kui jalad paha aimamata
- 20 mind su akna alla vedanud

Read 1–2 panevad paika aegruumi, kõige lihtsama oleviku, mis algab luuletust lugedes lugeja jaoks iga kord uuesti – viibime helesinisest aknast helendava valguse raadiuses. Kuigi rida 3 eksisteerib ise äsjanimetatud olevikus, avab see ukse minevikku, mida lüüriline mina ei teadvustanud enne 3. real kätte jõudnud hetke. Read 4–6 avaldavad lugejale äsjase mõistmise sisu ja hiljutised sündmused, jalutus-käigu aknani, mille kestel lüüriline mina ümbrusest veel teadlik ei olnud. Read 8–10 toovad meid tagasi olevikku, ent mitte endisesse – see olevik markeerib tingiva kõneviisiga, et üks samm, luuletuse adressaadile kirjutamine, on sellest reaalsusest veel puudu. Read 12–13 viivad meid sellest reaalsusest veel kaugemale – tingimusel, et üldse kirjutat, kas sa tuleks? Read 15–17 tõmbavad lugeja tagasi pärisolevikku – saame teada, et rõve tunne teeb kirjutamise võimatuks, eelnev tingimuse-oleviku võimalus tühistatakse. Read 18–20 teevad veel viimase pöörde (seekord kaugemasse kui ridade 4–6) minevikku, mis annab lugejale teada, et tegu on korduva sündmusega – sama olukord on määramata aja eest juba aset leidnud, millele viitab ka korduvust indikeeriv „jälle“ luuletuse pealkirjas. Osavalt mängulist ajakasutust leiame veel luuletustes „balti jaam II“ (lk 18) ja „(sauna)uksel“ (lk 33).

Vaadeldes aga luulekogu kahte viimast osa, näeme narratiivselt terviklikku armastuslugu, mis algab purjeka lahkudes ja lõpeb selle naasmisega. Raamatu viimases luuletuses „klaasistunud silmadest“ tuletab autor meelde lüürilise mina ihaobjektile luuletuses „klaasistunud silma-des“ lausunud sõnu: „ta naaseb, ma luban / peagi, varemgi

veel / kui arvata oskad“ (lk 69, lk 91). Luuletuste pealkirjad erinevad vaid käändevormi poolest. Kui alapeatükk vahetub ja merikotkast (ihaobjekti võrdkuju juba varasemates luuletustes: „...aga ma nägin / täna merikotkaid lendamas madalal / ja lisasin nad oma ihalisti / laululuike kōrvale“, lk 50) saab surmahõnguline ronk, tervitab meid kohene meeleolumuutus, ent ühe tsükli kallistusega lõppenud hüvastijätust on uue tsükli avaluuletuses jäänud lüürilise mina kehale ihaobjekti lõhn. Kuigi mainisin enne, et „kurgede kotkaste kajakate“ tugev külg on terviklikkus, siis mõjuvad end niikuinii kehtestavale narratiivsusele

lisanduvad liialt ilmselged seosed ebavajalikult – jääb tunne, et Roos ei usalda lugejat piisavalt, et midagi(gi) ridade vahele jätta.

Ka stiilitasandil kiidaksin luulekogu läbivat ühtsust. Näeme palju klassikaliselt poeetilist liitsõnalembust (või isegi -loomet), nt „kärkivki-

rev“, „minevikuhall“, „saladussammal“, mis mõjuvad võrdluses kohatise slängile orienteerituse ja vulgaarse sõnakasutusega vastandlik-võõritavalt – lugejale justkui lubatakse klassikalise poeetika kaunist maailma, ent järgmises reas sikutatakse ta teise äärmusse (tagasi). „kured kotkad kajakad“ on laetud kõne- ja kõlakujunditega, kohatise rütmistatuse taustal leiab nii sise-, lõpp- kui ka algriimi. Tüpopgraafia on stabiilselt ebakorrapärane, hüplik küljendus jätab ruumi siiretele, mõtlemiseks ja mängimiseks. Järske siirdeid luuletuste, pealkirja ning esimese värssi, värsside ning stroofide vahel kohtame peaaegu igal leheküljel – see suurendab luulekogu ühtsust ning jätab tõlgendamisruumi. Kas eelmise luuletuse justkui poolikuks jäänud värss „jätkub“ järgmise luuletuse alguses? Mida see luuletusele (ja ka luulekogule) juurde annab? Kas see muudab luuletuse mõtet? Leidub ka korduseid, võrdluseid, mitmetähenduslikkust, elliptilist stiili, sõnamänge ja isikustamist. Olulisel kohal on juba pealkirjastki läbikõlav muiinasjutuline number kolm („valged roosad

Kõige nauditava- vam mäng käib kahtlemata üumber aegruumi.

kollased roosid“, lk 7; „mesilased herilased parmud“, lk 59; „katedraalid kirikud sillad“, lk 89). Kujundite üleküluse kõrval jääb Roosi luule aga lihtsasti ligipääsetavaks, selle mõistmine ei nõua erilisi taustateadmisi ning lüüri- lise minaga on lihtne samastuda. Jätan teadlikult analüüsimata y-ü-ase mel teema. Leian, et Soome-Eesti temaatika ja kerge kalduvus dekadentlikule stiilile põhjendavad selle ära. Autori enda kommentaari keeleuuendaja-tiitlile pretendeerimise kohta loen iroonia võtmes.

Stiilitasandil tasub ära märkida ka lüüri lise mina mõtete loogilisest arengust võõritusefekti taotleva kaldkirjaga eristatud stroofid (või värsid), mis annavad edasi otsekõnet. Kursiivi abil toob Roos lugeja ette nii lüüri lise mina kui ka võõra hääle sisekõne („kirjutab armastuskirja niikui- nii / mõtlevad nad / ... / armastuskirja?! / ha-ha-ha / lubage mul naerda / ega ma siis / nii kliše ka pole / muhelen endami- si“, lk 72), dialoogikatkeid („jaa võid edasi tulla / mul läheb paar minta aint“, lk 77), remarke („miks mitte võtta kõike / mida võtta annab // naaber parkis / auto sisehoovi // ja ma lendan ennast vabaks / otsides kajakaparve“, lk 48) ja muid katkeid väljastpoolt lüüri lise mina mõtete kulgu („hallva- res / oma sauroni silmaga / jälgib mustamäe tagahoove“, lk 15; „söön banaani kõlar ytleb et / jäned, selles peatuses toimub / väljumine läbi c-ala ning“, lk 19). Kursiiv avab Roosi omai- mas võimaluse häälte polüfooniaks, luuletusesiseseks dialoogiks, kostugu need hääled lüüri lisesest minast enesest või maailmast, mis asub ühest teadvusest väljaspool.

Ometi leidub ka trafaretsemaid troope – ohtrad sõna- mängud teada-tuntud kõnekäändudega, tarbetõdedena mõjuvad ütlused ning armastuse, eneseotsingute ja kõikuva minapildi teemad, mis on olemas vist küll kõigis debüüt- luulekogudes, ähvardavad mõjuda klišeena. Kalduvuse kõik juba kunagi kirjutatu „uudsena“ ja „omas võtmes“ kirja panna on kahe viimase aasta debüüdiaasta kokku- võtetes välja toonud nii Saara Lotta Linno¹ kui ka Rauno Alliksaar². Rooski ei suuda kiusatusese vastu panna – nagu paljudes teistes debüütides on siin omal kohal nii armas- tus, eneseotsingud kui ka minapilt, samuti leiame kulu- nud kõnekäändudele „elu sisse puhumist“ („rikud mind äike murehiirega / kellest kasvab / elevant“, lk 32) ja

1 Saara Lotta Linno. „Heppamom- nandest Nekramatnajani. Debüüdiaasta 2021“ – Värske Rõhk nr 76, 2022, lk 60–70.

2 Rauno Alliksaar. „Kes tasub trükitöölise vaeva? Märkmeid noore kirjanuse aastast 2020“ – Värske Rõhk nr 70, 2021, lk 116–124.

tarbetõdesid („päevad on sama pikad / elud sama haavatavad“, lk 44).

Eks ole kõik kunagi noored olnud. Eks ole kõik kunagi ennast otsinud. Reijo Roos on noor ning otsib ennast – „kurgede kotkaste kajakate“ kandev teema, debüütkogude igipõline klišee, ent seejuures ei tohiks unustada, et lisaks Roosile on ka tema luulekeel ja teemakäsitus veel noored. Roosil kandvatele külgedele keskendudes tasub aga kindlasti jälgida, kuhu nad üheskoos, kasvades ja leides, välja jõuavad.

On ring ja ringi kohal on ring on spiraal

Lisanna Lajal

Tõnis Vilu
„Kõik linnud valgusele“
Loomingu Raamatukogu nr 10, 2022

„Süvaluule edasijõudnutele,“ ütleb Merle Goodreadsis.¹ „Hüva,“ mõtlen ma, „võib ju küll,“ ja ootan, et „Kõik linnud valgusele“ avaks akna ajatusse valgusküllasesse luuleilma. Noh, et „valgus ei saagi vanaks“ ja muu selline. Kuid otse vastuoksa – valgus on kogus perifeerne kujund – juba luulekogu kaanel paiknevast siniseks toonitud autori portreefotost saab alguse põhjatu tundemeri. Meri, mis sõidutab üle õnnetu mälestustevoo, mille kohal kahiseb igavese tagasituleku kohutav vari. Erinevalt Vilu eelmisest luulekogust ei moodusta „Kõik linnud valgusele“ ühtset lugu, ometi on selles korduvad kujundid ja episoodid, mis tekitavad sidusa terviku.

Ühe lugemisfookusena torkab silma eriline ajakasutus, millele on Vilu varasemat loomingut uurides osutanud juba Jaak Tomberg, kelle järgi on „Ilmas“ esil „olevikuline hangumus ja sündmusetus“², ka Hasso Krull väidab, et „Ilma“ aeg erineb harjumuspärasest lüürilisest ajast: „Lüüriline aeg koondab endasse minevikku ja tulevikku, esitades seda mälestuse, igatsuse, lootuse või ängistuse vormis, nii et sünnib teatav igavikuline seisund; modernistlik antilüürika võib seda küll eitada, aga ta on ikka seotud sama ajakäsitusega, taandades mineviku ja tuleviku lihtsalt subjekti funktsioonideks. Vilu teoses aga ilmub teistsugune aeg, mis pole päriselt lüüriline ega anti-lüüriline, ehkki kannab mõlema jälgi; kokkusurutud vorm tekitab tunde, et see võib olla hoopis jutustuse aeg, siia on peidetud mingi jutustus. Ja miks mitte? Miks ei peaks me sellist jutustust oletama?“³ Ka „Kõik linnud valgusele“ põhiline tonaalsus on aina tagasitulev seisund, kuid sellest kõlab läbi helgemaid noote ja puhastumislootust, mis kogu lõpupoole saab lausa taassünni nimetuse. Kui selles teoses on mingi lugu, siis on see toimunud ammu enne jutustuse aega.

„Kõik linnud valgusele“ lausujahääl küsib: „kas minusugune üldse võibki midagi / öelda aja kohta või ajataguse et tegelikult polegi miskit / juhtunud vaid et juhtumine ise on miski liiga vara on miski / liiga vara on mõnaga paljastunud tume veepiir mererahnu / servas sa läksid liiga vara“ (lk 49). Kogu läbiva kirjavahemärgistamata, suurtähestamata ja siirdelise stiili kõrval märkame katkendis veel midagi – see

1 Vt www.goodreads.com/review/show/4664172076.

2 Jaak Tomberg. „Keel pärast ilma“ – Vikerkaar, nr 10–11, 2014, lk 176–178.

3 Hasso Krull. „Tardumusse venitatud avaus. Tõnis Vilu utoopiline aeg.“ – Vikerkaar, nr 9, 2016, lk 100–108.

osutab sündmusele minevikus. Samas muudab täpsete lausepiiride puudumine sõnade voo ebakindlaks ja pide- tuks. Kes läks, kuhu läks? Selget vastust luulekogu ei anna, ometi hakkavad mingid niidid hargnema. Lausuja kõrval on kogus ka „teine“, kellest mina suuremat sorti puudust tunneb. Kogu teine luuletus lausub: „seisin siinsamas rannas kümme / aastat tagasi“ (lk 6) ning ka lehekülj 18 sõnab „juba kümme aastat“, seega paikneb käsitletav sündmus just selles kauguses lausumishetkest. SEE tabas lausujat kuskil alevikuserval koolipingis, kuhu saabus uudis Sina enesetapust: „õpetaja ei mõelnud midagi halba mis üldse viib inimese selleni / argus või julgus seisis tahvil kirjas klass oli läbilaskmatult / vaikne surm lõikas esimese pingi tüdruku juukseid“ (lk 53).

Selget vastust luulekogu ei anna.

Ometi on kangastuvast sündmusest võimalik ka teine versioon, kus „mees tumerohelises villises valvab et kõik pilved / saaksid kivideks“ (lk 44), kus tiksus kuum autometall, kus on „mustal peegelsiledal kivil ühe poisi nimi kriimuliseks riisunud / liiv ja õide puhkenud plastlilled just täpselt emadepäevaks“. Too „pikk näotu mees“ seisab villise kõrval ka leheküljel 34 ja „sõidab mööda lumevallist“ leheküljel 70. Viiteid surmaga lõppenud autoõnnetusele leidub ka mujal, näiteks „õisel maanteel koju / tuigerdav noor isa käsi tõstetud otse tema suunas kihutava auto / esitulede vastu“ (lk 75), kuid oli, mis ta oli – kindel on see, et „alles nüüd näeme seda just- kui esiistmelt rool / on auk peegel on auk inimene meie kõrval on auk“ (samas). Kohati lausuja justkui sukelduks mälestusse: „poisid kimavad vana jawaga tagaküla tolmu- valgel teel otse / musta auku sinna saab ainult tulla õnne kese on alati olnud / seal“ (lk 21).

Luulekogu läbiv teema ongi õnneotsing, mida takis- tab möödunud aeg. Ikka ja jälle naaseb sõnadesse häire, takistus – olgu see siis pilve, vareste või raagus puu kujul. Näiteks: „et endasse pääseda pean nüüd ikka ja / jälle olema selline“ (lk 11), „alustan ikka sellesama häirega sama / varesega nendesamade pilvede ja raagus puuvõ- rade“ (lk 15), „iga päev mustad kobrutavad pilved [---]

näed seda juhtumas ikka ja jälle“ (lk 33), „ei pääse jälle / kohtumast selle oksteta surnud männiga“ (lk 50), „ei pääse kõrgemale kui eelmise kevade tagasitulek“ (lk 54) ning „illi jõkke visatud teise jõe ringjas vari“ (lk 55). Nendes näidetes on lüürilisse aega sekkunud kujunditesse pakitud jutustus. Lausuja hääl on olekus, kus „kurbuse / eest tuleb olla tänulik ja õnn on trauma“ (lk 74).

Ometi ei jää minahääl täiesti trööstitusse seisundisse. Lehekülg 74 jätkub: „et oma haigust / mõista libastun libastumise sees imekombel väikestviisi / õigetpidi“ ning teisal „on ring ja ringi kohal on ring on spiraal“ (lk 57). Ringist loksutab välja ka vanaema, kes lausujat tervikuna armastab, kuni too lausa lauriräpiliku pehmusega nendib „kui sa / ei saa olla õnnelik siis ole vähemalt leebe“ (lk 46).

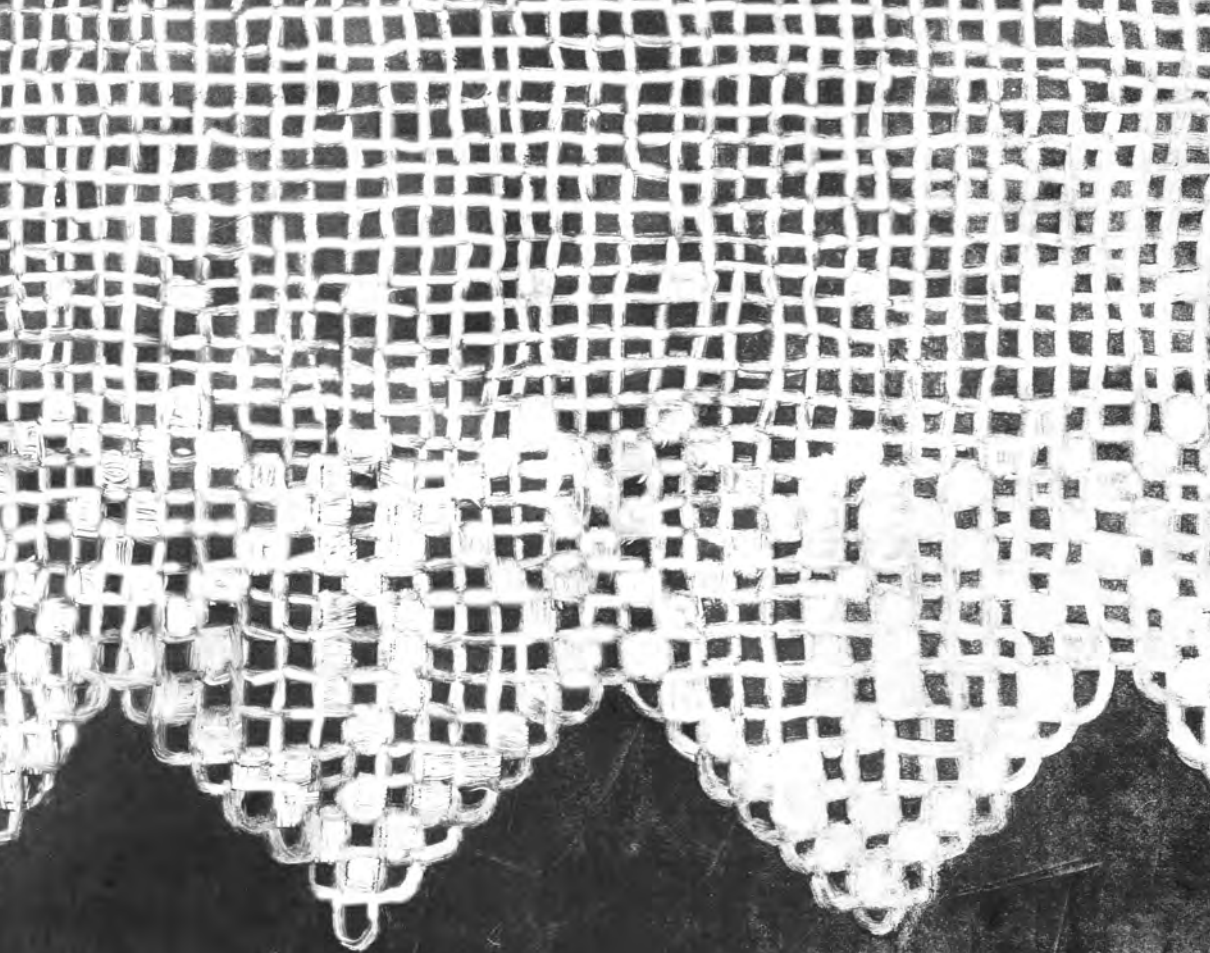
Teisal nimetatakse puhastumist ka taassünniks, mis loob pääsemisele juba religioosse värvingu. Usku on mainitud vaid ühes tekstis, kuid see on tähtis, sest loob ühenduse rohelises villises mehega, kes (tuletan meelde) „valvab et kõik pilved / saaksid kivideks“ (lk 44). Teose lõpupoole aga „üks hetk on kätes linnud siis / aga kivid okstel istuvad kivid ja linnud on maa sees suurel / reedel olen taas silmitsi usuga“ (lk 68). (Haua)kivide ja (hinge) lindude vastandamine toob esile teoses pidevalt pakitseva surma kohalolu, sest ennekõike tegeleb luulekogu siiski leinakogemusega. Ka nimiluuletus sõnab „olen linnu-maja vari [---] olen sama / kerge kui on kaotada kõik kõik linnud valgusele“ (lk 73). Teoses nii vähe aimatav valgus annab ometi lootuse taassünnile.

Lisaks valgusele seostub puhastumine ka muusikaga: „põrandal on mustad ketsijooned osa puhastumisest on minu / eest juba ära tehtud kuulen muusikat neis joontes nagu oleks / keegi tõmmanud ennast kui suurt ja rasket klaverit läbi ühe / lihtsa kodu aleviku serval“ (lk 29). Just musikaalsus ehk rütm on see, mis hoiab kogu koos ja takistab lausujat merepõhja vajumast.

Minahääle seotust muusikaga iseloomustab ka soov „olla nähtamatu rahmaninovi teine .. kõige ilusam lugu maailmas üldse“ (lk 76), mis toob sisse luulekogu järgmise olulise omaduse. Kogu on seotud konkreetsete kohtade ja nimedega. Kord on mina Soome lahe ääres,

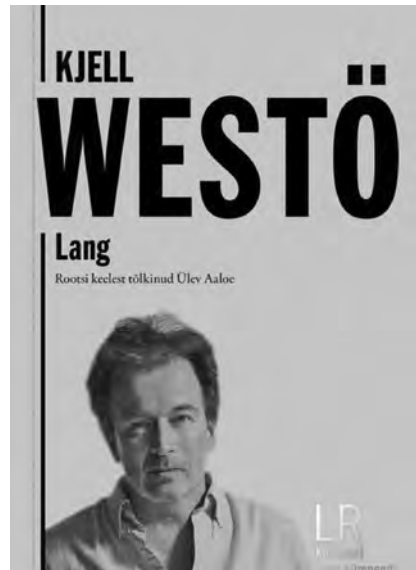
kord Hurda pargi tiigi ääres, rongis Tartu ja Kiltsi vahel, Kassitoomel, Ungari veinikeldris, Pauluse kiriku juures, Strasbourgis ja Illi jõe ääres, Lahemaal, Äntus ja Lurichi kevadjooksul. Kõik need väiketähtedes vahelepikitud paigad toovad kogu mõttelise keskme siiski Tartu lähedale ja kui seda kogemust võtta

kuidagi kaante vahele paistavad linnud mu
kammitud peas veel kuskilt pihelga varjust mihkelsoni
tagant valgusest kividest iseenesest
omanäolise läikega

Õpetuseks noorele (tele-) ajakirjanikule

Mari-Liis Mürsepp

Kjell Westö

„Lang“

Tõlkinud Ülev Aaloe

Lühiväljaanded Raamatukogu kuldsari, 2022

Varsti saab kümme aastat sellest, kui Tartu ülikoolis kõrvalerialana ajakirjandust õppisin. Tol ajal praktikumideks uudisloo plaane või saateanalüüse esitades ei kujutanud ma teletööd just päris niisugusena ette, nagu see end ilmutab Kjell Westö romaanis „Lang“. Näiteks et mõni mu ametikaaslane võiks keset ööd sõbrale helistada, et mingil kahtlasel põhjusel labidat laenata. Westö 2003. aastal ilmunud romaanis ajakirjanikuelu täpselt nii pöörane ongi! Õnneks on teiste vigadest hea õppida. Ja õnneks teeb „Langi“ meediastaarist peategelane piisavalt vigu, mille toel juhtida metsikust meediarägastikust läbi igäüht, kes on kunagi peas hellitanud mõtet saada uueks Mihkel Rauaks või Hannes Vörnoks. Või Christian Langiks. Mingem siis viimaselt saadud õppetundide juurde.

1. *Happy wife, happy life*

Esimene (aga mitte ainus) võimalus on läheneda Westö teosele kui keerulisele armuloole. Kuigi reporteritöö praktikumides sellest juttu ei tulnud, ilmneb „Langist“ igati selgelt, et romantilise suhte õilmitsedes edeneb ka teletöö paremini. Kui Langi ja tema südamedaami Sarita vahelt must kass läbi jookseb, on Lang hajeval ega valmista enam intervjuusid ette varasema põhjalikkusega – ridade vahelt võib välja lugeda, milline võim elu üle on meie teisel poolel. Et kirjandusteos poleks kuigi huvitav, kui kõigil oleks kogu aeg klahv kõrvuni, pakub ka Langi ja Sarita suhe rohkelt väljakutseid, mille üks suur (kui mitte suurim) allikas on *femme fatale*'i Sarita kõrvalsuhe eksmehe Markoga. Kuna Sarita ajab asju kahe mehega korruga, lisab tema truudusetus romaanile värskust, sest tavaliselt kujutatakse kirjanduses pigem petvaid mehi. Praegu ei mõju see enam nii uudset kui näiteks 1856. aastal, mil Gustave Flaubert kirjutas mitme mehe vahel sõeluva naissoost protagonistiga „Madame Bovary“. Aga mis siis – kummuli lükatud soostereotüüpidest saab „Langi“ põhjal rääkida veelgi.

2. Armasta ennast

Christian Langil on pisut ühist oma kuulsa nimekaimu Christian Grayga E. L. Jamesi kultusteosest „50 halli varjundit“. Erinev on see, et härra Gray naudib magamis- toas naiste nüpeldamist, Westö romaani peategelane on aga masohhist, kes hävitab ennast pideva enesekriitikaga, mida raamatu tutvustuses on tabavalt nimetatud identiteedikriisiks. Ebatäiuslikkusele keskenduv minapilt ja rahulolematuse oma füüsisega on tugev katalüsaator, mis soodustab ka Langi armuprobleeme ja mõjutab teda kahtlemata sellevõrra tugevamalt, et mees on kuulsus, kelle puudused (iseäranis vanadus) talle nii teleekraanilt kui ka Sarita noore kauni keha pinnalt pidevalt vastu vaatavad: „ja niimoodi teda imetledes ja ihaledes vaadates mässis Lang teki endale tihedamalt ümber, sest ta mõistis, et tema

Lang näitab inimeste igatsust millegi tõelise ja sügava järele.

ei saa enam teiste juuresolekul niimoodi alasti ringi käia, noored võivad seda endale lubada, mõtles ta, ja siis valdas teda taas see kummaline häbitunne, mille all ta oli kannatanud kogu sügise“ (lk 46). Siingi võib tunnustada Westö võrdsemat lähenemist stereotüüpidele, isegi kehapositiivsusele. Naistajakirjad, kosmeetika-,

kaaluvähendus- ja juuksehooldustooted, filtrid ja pilditöötlusprogrammid ning muu säärane on ju enamasti suunatud oma kehaga rahulolematutele naistele. Või panevad need enesekindlaidki naise arvama, et nad peaksid väljanägemist tegelikult paremaks tuunima. „Langis“ on oma vananeva kehaga kimpus aga hoopis meessoost tegelane. Muidugi võivad mehedki end ebakindlalt tunda ning kirjandus on kahtlemata hea vahend, mille kaudu sellele tähelepanu pöörata.

3. Ole valmis kapitalismi lähedalt nägema

Langi rahulolematuse enda kehaga on tihedalt seotud teosest õhkuva ühiskonnakriitikaga, millega autori terav sulg (või neil päevil pigem sõrmestik klaviatuuril) kõike põlgamisväärselt nuhtleb. Oma osa saavad rahahimu, pealiskaudsus, mõttetu edvistamine, valelikkus, võltsi mulje loomine ja enda tühisuse maskeerimine särava välismuljega. Selline kriitika pole kirjanduses midagi uut: juba 1927. aastal kirjutas Hermann Hesse „Stepihundis“ enam-vähem samadest asjadest. Tänapäeval soodustab särava pealispinna kultiveerimist aga veelgi enam meedia ning Lang (nagu endine ajakirjanik Westögi) tunneb seda maailma hästi. Näiteks avab ta Saritale oma mõttemaailma: „„Meie oleme muutunud ärahellitatuteks ja jultunuteks,“ jutlustas Lang Saritale, „kõik peab toimuma kohe, me ei oota kedagi ega midagi, ja teised inimesed on lihtsalt tarbeesemed, kellest meile kas on kasu või ei ole,“ pahvatas ta“ (lk 29). Lang näitab inimeste igatsust millegi tõelise ja sügava järele: „polnud tema jaoks enam mingeid tõelisi kohtumisi inimestega, kõik oli vaid näitemäng, kirja pandud keskpärase seebiooperite vorpija poolt, etteaimatav segapuder šabloonsetest karakteritest ja väsinud, äraleierdatud repliikidest“ (lk 27). Teletöö oma näopuuderdamiste ja peente ülikondadega seostub talle enda pärismina maskeerimisega ning ta vaatab niisugust võltsi ennast ekraanilt tagantjärele piinlikkusega. Väline glamuur on vaid fassaad, mis varjab tühja ja sisutut inimhinge. Ning kõige hullem on selle pettuse juures hirm, et teised inimesed saavad sellest aru, et meie kaval kavatsus end kuidagi suuremaks teha kukub haledalt läbi ning jääme teiste ees seepärast häbisse. Raske ikka see (tele)inimese elu. Lugesdes avastasin end mitu korda mõtlemast: ei tea, kas Mihkel Kärmasel ja Marko Reikopil on end telerist vaadates samasugused sisemised pained?

Ja kas niisugusest, üksnes kapitalismi teenimisele suunatud elust on pääsu? Mis on lahendus, mille Westö välja pakub? Loomulikult kirjandus! Sellega saab tühisusest ja pealiskaudsusest põgeneda. Langki soovitab oma loo jutustajast sõbral Konradil „klassikuid“ uurida (lk 80). Tegelikult võib ka mitu kirjanduspreemiat võitnud Westöt

ennast juba klassikuks pidada, sestap on see raamatki juba teatud mõttes lahendus ühiskondlikele probleemidele. Muide, kirjanduse tähtsust oma elus on maininud ka teose autor ise, nagu selgub raamatu lõppsõnast: „Olen omaenese vastuolud pannud oma raamatute tegelastesse ja lugudesse. See on aidanud mul koos püsida ja tervet mõistust säilitada.“ (lk 151) Mis muud kui lugema ja kirjutama!

4. Lisa detailidega loole värvi

Teosele tulevad kasuks tõeliselt tabavad olustikukirjeldused. Lugeja saab end hõlpsasti sündmustiku keskele asetada, sest osavalt esitatud detailid igapäevast võimaldavad end olukordades ära tunda ja öelda: jaa, just nii ongi, minagi olen sama asja märganud! Näiteks maalib Westö värvika pildi sellest, kuidas inimesed maailmas valitsevate nõmeduste osas alati silma kinni pigistavad. Ühes stseenis püüab Lang tänaval lebavat, okse ja kuse järele haisvat vanamemme üles upitada: „Hästirietatud emmed, kes olid oma lapsukestele teisel pool tänavat asuvasse algkooli vastu tulnud, silmitsesid Langi hämmastunult ja pakkisid siis oma lapsed kindla käega neid ootavasse avaraisse autodesse.“ (lk 134) Ja kindlasti on järgmisel tsitaadil oma universaalsuse tõttu potentsiaali laiemalt levima hakata: „Ma olen ju tavaline inimene, kurat võtaks, ma ei taha mingeid neetud tõdesid kuulda!“ (lk 30) Jah, ma olen samamoodi tundnud, kui küsin vanaemalt, kas jalasolevad püksid teevad mind paksuks, ja vanaema vastab ausalt, et natuke küll... Ausus on tore, aga vahel oleks tõesti hea natuke vähem neid neetud tõdesid kuulda.

Soomega kursis olevale lugejale pakuvad kindlasti äratundmisrõõmu Helsingi kohanimed, mida Westö on külvanud lahke käega üle kogu teose. Need võimaldavad romaani peategelasega kaasa seigelda. Finlandiatalo, Parlamendihooned, Kiasma, Sanomatalo, Suurkirik, Kallio kirik, Staadioni torn, Ratakatu, Viiskulma, Laivurinne, Tarkkaampujankatu jne – eestlase jaoks võivad nimetatud paigad küll kaugeks jääda, aga miks mitte võtta ette

ekskursioon Christian Langi radadel ja need kohad järgmisel Helsingi-külastusel läbi jalutada? Ja ometi leidub ka eesti lugejale romaanis üks äratundmisrõõmu pakkuv rosin: Sarita kurjamist eksmees Marko, kes näib vähemalt oma Tallinna-tuuride (ja nime) põhjal otsustades olevat Westöl plaanitud eestlasena.

Kokkuvõtteks

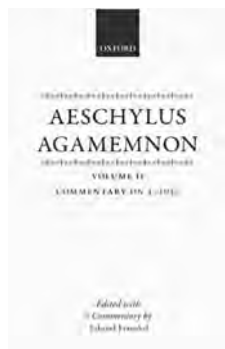
Põhjus, miks Westö raamatusse on nii kerge sisse elada, on suuresti autori stiil. Lühikeste ja pikkade lausete vaheldumise tõttu on teksti väga kerge lugeda, lisaks on see vaba koormavast kujundlikkusest. Kujundeid küll leidub – ja sealjuures väga põnevaid („teda peeti teraseks ja püüdmatuks postmodernistlikuks vääriskalaks selles realismiga üleväetatud Läänemeres, kus mina ise moodustasin osa ülemäärasest lämmastikust“, lk 26) –, kuid neid on doseeritud just õiges koguses, teksti kaunistuste, mitte keskmena. Eriti ilusad on Westö peatükilõpud, mis äsja jutustatu elegantselt kokku võtavad. Viimasel peatükil on aga topeltlõpp: just siis, kui lugeja mõtleb, et kogu lugu saab lahenduse, tuleb välja, et autoril on ühe asja kohta veel midagi öelda. Lugeja võib-olla ei oskagi seda ise küsida, aga pärast raamatu lõpetamist tundub topeltlõpu olemasolu igati mõistetav.

Mul on Westöga nii mõndagi ühist: armastus ajakirjanduse, luule ja novellide vastu. Aeg-ajalt esinev identiteedikriis muidugi ka. Aga usun, et see raamat kõnetaks teisigi, sest „Langis“ on koos kõik hea kirjandusteose komponendid: paeluvad teemad (kuulsus, raha, seks, vägivald, mõrv); kergesti loetav stiil; värvikad kujundid; samastumisvõimlust pakkuvad igapäevaelukirjeldused. Ühtlasi loodan, et meediamehe katsumused noori ajakirjanikke ära ei ehmata, sest raamatust nähtub, et niisugune elu on siiski ka pagana huvitav.

Raamatusoovitused filoloogilt

Neeme Näripä

Olles kaalunud erinevaid printsiipe, mille alusel raamatuid soovitada, otsustasin jääda puhta subjektiivsuse juurde. Ehk – mind õrnas eas tugevalt mõjutanud kolm raamatut. Paraku olen jõudnud elades järeldusele, et õrn iga kestab meil umbkaudu sünnist surmani, nii et need raamatud pärinevad väga erinevatest aegadest mu isiklikus minevikus või ka olevikus. Nende lugemine on olnud ühes või teises mõttes silmiavav, kuid silmade avanemisega kipub olema nii, et see toimub väikeste asjade kuhjades, kuni viimane kübe vallandab protsessi. See tähendab, et need raamatud ei pruugi iseeneses olla murrangulised, vaid on olnud viimaseks piisaks mu isiklikus karikas. Ükskõik kelle teise jaoks võib neil vabalt säärane mõju puududa.

Aischylose tragöödia „**Agamemnon**“ räägib sellest, kuidas kreeka vägede ülemjuhataja Agamemnon pöördub Trooja sõjast koju tagasi ning tema naine Klytaimnestra oma uue mehe Aigisthosega mõrvab ta. Esiteks on see tugevalt sõjavastane näidend: Trooja sõda kujutatakse – erinevalt Homerosel eepostest – ülemäära vägivaldse ning ühiskondlikult mõttetuna ja laastava konfliktina (kõik ohvrid ja kannatused teenisid eesmärki, et tuua tagasi ühe kuninga naine, sealjuures asi polnud isegi

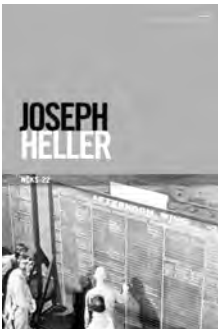
niivõrd armastuses kui au haavamises). Teiseks, ma vist ei ole kohanud teksti, mis oleks niivõrd palju täis sisemisi vihjeid ja tähenduslikke detaile, mis avanevad teadvuses alles väga põhjalikul lugemisel, mõjudes pealiskaudsel lugemisel alateadlikult. Näiteks näidendi alguses toodud tänuohvrites Agamemnoni saabumise puhul peidab end Agamemnoni surm – ta mõrvatakse loo lõpus ohvrilooma kombel kolme kirvehoobiga. Peaaegu miski pole juhuslik. See raamat kukutas mind arhailisse tekstisügavikku, mis pole ilmselt isegi hoolsalt komponeeritud, vaid tekkinud intuitsiivselt, pannes mind vaatama otse pärimusest võrsuvale kirjandusele uue pilguga.

Martin Steinrücki teos „*La mise en évidence*“ („Esiletõstmine“, Van Dieren, 2009) pakub antropoloogilist vaadet antiikkultuurile, keskendudes normi ja kõrvalekalde mõistetele või täpsemalt nende puudumisele Vana-Kreekas sellisel kujul, nagu meie neid tunneme. Varasema aja kreeklaste mõtlemises võisid vastandid eksisteerida pigem lihtsalt vastanditena, hierarhiseerimata üht normiks ja teist kõrvalekaldeks. Näiteid selle kohta leiab palju ja väga erinevatest

valdkondadest, alustades kreeka *dike*’st kui õiglusest, mis põhineb puhtalt vastandite tasakaalul, ja lõpetades vanakreeka keele kunagise toonilise rõhuga, mille puhul toimub hääletooni tõus ja langus nii, et üks neist ei ole

norm ning teine kõrvalekalle sellest. Raamat on tegelikult üsna õhuke ja suunatud pigem laiale publikule, samuti leiab osalt sarnaseid mõtteid teisteltki autoritelt, kuid ma ise hakkasin just seda teost lugedes mõistma midagi, mida ma varem ei mõistnud, ja see mõistmine aitas mõtestada veel mitmeid muid vanakreeka kultuurinähtusi. Isegi kui see pole universaalne võti, millega läheneda kõigele kreekalikule, on see mind palju aidanud. Aga mida ma siis äkitselt mõistsin? Ma arvan, et mitte ainult seda, et paljudest asjadest saab kreeka kultuuris paremini aru, pidades neid hierarhiseerimata vastandeiks, vaid et asjadest on võimalik põhimõtteliselt teistmoodi mõelda! See on üsna banaalne avastus, kuid igaüks peab selle ise tegema.

Joseph Helliri „Nöks-22“ (Tänapäev, 2020, tõlkinud Tiina Randus) on sõjaromaan, mis põhineb vastuoludel. Peategelane on pommituslennuki sihtur John Yossarian, kelle baas on Pianosa saarel Türeeeni meres ning kes tahab seal iga hinna eest eluga koju saada. Ta tunneb omal nahal ja mõistab sõja – võib-olla isegi kogu elu – vastuolulist ja paradoksaalset loomust. Näiteks on eeskirjade järgi lubatud sõjast koju minna neil, kes on hullud, ainult et mitte keegi,

kes tahab sõjast koju minna, ei ole hull. Raamat algab lõbusalt ja lõpeb masendavalt, võttes kokku ühe olulise osa mu enda loomusest. Ma näen vastuolusid, mille üle on parematel päevadel hea nalja teha, mis halvematel aga õõnestavad järjekindlalt mu olemasolemist.

Ekstra

suvel sai südalinna pargis endale
raha eest plastmossist
mulli pähe tõmmata

10 min
5 eur

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Hanna Linda Korp
Tegevtoimetaja: Saara Liis Jõerand
Luuletoimetaja: Saara Lotta Linno
Proosatoimetaja: Joosep Vesselov
Tõlketoimetaja: Mirjam Parve
Keeletoimetaja: Liisi Rünkla
Kujundaja: Ellu-Marie Meos

K A A S T Ö Ö D

Luule: saaralotta.linno@va.ee
Proosa: joosep.vesselov@va.ee
Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee
Tõlked: mirjam.parve@va.ee
Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid: Riin Maide, Hildegard Reimann
Intervjuu fotod: Maria Kaarep
Päeviku fotod: Kaarel Viljaste

Tel 50 17 053
vr@va.ee
www.va.ee

K O L L E E G I U M

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Carolina Pihelgas, Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker,
Tõnis Vilu

V Ä L J A A N D J A

SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

T E L L I M I N E

www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda
Värske Rõhk nr 80 (6/2022)

Liiklus nr 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

mu jalad olid tulised põlved valutasid
pea kippus valutama mul oli nii
halb aga ma teadsin et mul on
kotis viis aastat vana tammetõru
seal ühes ja samas sahtlis ja P andis
mulle linnaäärsest koduaiast kaasa
mõned lillakad ploomid need olid
mul jakitaskus ma keerutasin neid
sõrmede vahel ringi ma teadsin et
nende jahustele kestadele jäävad mu
sõrmedest tumedad plekid aga see
mind väga ei huvitanud sest mu mõte
oli mujal ja ploomid kasvavad igal
aastal uuesti.

Karin Orgulas

Litsents nr. C0243382.e

9 771736 295428